

Prestatiemeting van universitair personeel: wat is zinnig en onzinnig?

Prof.dr. (Arno) F.A. Korsten

15 maart 2017

1. Inleiding

In Nederland heeft sturen op prestaties en verantwoording over prestaties sinds ongeveer 1980 een hoge vlucht genomen. Prestatiemeting komt in Nederland in tal van sectoren voor. Te wijzen is bij voorbeeld op de vergelijking van universiteiten en hun opleidingen en van verpleeghuizen, ziekenhuizen, centra voor geestelijke gezondheidszorg, politie-eenheden, gemeenten, provincies, waterschappen. De redactie van het weekblad Elsevier maakt regelmatig rangordes bekend op basis van kwaliteitscriteria van ziekenhuizen, private klinieken (zoals diagnosebehandelcentra), gemeenten en universiteiten. En de redactie van het dagblad Trouw laat zich ook niet onbetuigd met kwaliteitskaarten van scholen.

Hier komen de universiteiten aan bod. De belangrijkste reden is dat naar de productiviteit van personeel uit die organisaties veel onderzoek is gedaan en daardoor over de mogelijkheden en grenzen van prestatiemeting het een en ander te zeggen is.

Doel van dit hoofdstuk is de lezer gevoelig te maken voor het belang en voor de grenzen van prestatiemeting. We willen bijdragen aan een realistische kijk hierop. Valse verwachtingen en perversiteiten moeten verdwijnen, zodat na bijstelling van verwachtingen en het weghalen van verkeerde prikkels zichtbaar wordt wat er juist wel en juist niet moet of kan met prestatiemeting.

2. Casus

We beginnen met een anekdote. Een universitair medewerker is al meer dan vijftien jaar betrokken bij een internationaal onderwijsprogramma met de naam EuroMba. Dit programma is een initiatief van een hoogleraar, die in de jaren negentig van de vorige eeuw zijn elan kanaliseerde door een internationaal samenwerkingsverband van universiteiten te starten. Betrokken waren universitaire instellingen en docenten uit Duitsland, Frankrijk, Ierland, Finland, Nederland en enkele andere landen. Het programma wierf deelnemers via internetmarketing en inzet van buitenlandse universitaire partners, die reclame maakten en studenten 'aandroegen'. Aanvankelijk waren de deelnemersaantallen betrekkelijk beperkt. Het programma liep niet echt goed en niet evident slecht. Toch schroefde een Nederlandse onderwijsdecaan de universitaire deelname van zijn faculteit aan het programma na enkele jaren inhoudelijk en qua personele inzet aanzienlijk terug vanwege het argument 'te weinig studenten, teveel inzet, te weinig inkomsten.' Kortom, de kosten-batenbalans van het commerciële programma was in zijn ogen niet positief. Het verdienmodel was niet interessant genoeg. Maar de stekker werd er niet helemaal uitgetrokken. Er bleef een beleidsrest over ('policy residue'). Een medewerker bleef het programma als internetknooppunt faciliteren.

Een van de auteurs van dit boek kent het programma en nam ook een keer als voorzitter deel aan een vergadering van de partners in Dublin. Je moet weten en ervaren waarover je

schrijft. Wat is de stand van zaken in 2016? De toenmalige decaan heeft zich vergist. Het programma is na pakweg 2008 juist sterk gegroeid. Enkele partneruniversiteiten trokken zich weliswaar terug (Finland, Ierland) en andere kwamen erbij (Spanje, Polen), maar belangrijker is dat rond 2013-2014 zelfs een maximum gesteld is aan het aantal ingeschreven studenten. Er kwam een wachtlijst. Het programma liep dus méér dan goed. We vroegen aan de betreffende medewerker dr. Ronald Geerlings (fictieve naam): om hoeveel studenten gaat het nu? Zijn antwoord: 'er hebben zich zoveel mensen ingeschreven dat we een stop moesten instellen'. Hoe kan dat? Zijn reactie: 'omdat het EuroMba voorkomt in "benchmark rankings" en omdat het programma daarin jaar na jaar goed scoort, en steeds tweede of derde staat, en dus bovenaan staat. Daar letten potentiële studenten die op zoek zijn naar een internationaal programma op. Het is daarom dat de studenten toestroomden.' Dat verklaart dus de doorbraak in de deelname na 'sukkelen' met het onderwijsprogramma in de beginjaren. Volhouden loont en rankings doen ertoe, althans bij dit commercieel masterprogramma.

Is de prestatie meting bij universiteiten op het vlak van onderwijs en onderzoek een voorbeeld van hoe het kan en moet? Of moeten we onze verwachtingen over wat vergelijking en rangordening van prestaties van wetenschappers vermag te brengen direct aanzienlijk bijstellen? Is het prestatie model in het universitair bestel misschien zelfs verderfelijk? Er is na de bezetting van studenten, in 2015, van het bestuursgebouw van de Universiteit van Amsterdam en het verwijt van teveel rendementsdenken wel aanleiding voor bezinning op prestatie meting van de personele productie bij universiteiten.

Een Master in business administration (Mba), zoals die in het voorbeeld voorkomt, is een sterk beroepsgericht onderwijsprogramma op het vlak van de (universitaire) bedrijfskunde en bedrijfseconomie, dat bedoeld is voor mensen met al een universitair bachelor- en masterdiploma op zak en minstens enkele jaren werkervaring. In Vlaanderen wordt zo een master tot de zogenaamde *manama's* gerekend: een master die afgestudeerden volgen *nadat* ze al een universitaire masteropleiding hebben afgerond. Manama-studenten zijn dus stapelaars. Voor deelname aan een manama is overigens over het algemeen geen werkervaring vereist maar werkervaring wordt links en rechts wel op prijs gesteld. Het EuroMba was en is een master met een oriëntatie op de betekenis van ondernemen op bovennationaal niveau. 'Euro' staat voor Europa, niet voor een Mba over de euro als betaalmiddel.

Het soort onderwijsprogramma's als het EuroMba is in tal van landen uit de grond gestampt, maar masters zijn kwalitatief niet allemaal even deugdelijk (Mintzberg, 2004). Daarom is er behoefte gegroeid aan meting - als beoordeling van de kwaliteit ervan, vergelijking van de onderwijsprogramma's en rangordening - zo dat duidelijk wordt welke masters de betere zijn en welke master zelfs de beste is. Die behoefte aan vergelijkende meting, benchmarking dus, komt voort uit de wil tot het vestigen van een reputatie en werving van studenten. De opleiders zeggen het vaak zo: *'we willen wel eens weten waar de opleiding staat'*. De ontvangen waardering wordt vervolgens weer gebruikt als rechtvaardiging voor de 'prijs voor deelname', die niet zelden hoog is in vergelijking met de reguliere collegegelden bij 'gewone' universitaire masters.

Beoordeling, vergelijking en rangordening van universitaire onderwijsprogramma's van het type Master of business administration (Mba) is van belang voor deelnemende (para-) universitaire onderwijsinstellingen want het gaat om commercieel in de markt gezette onderwijsprogramma's (Van Vught & Westerheijden, 2010). Universiteitsbesturen zijn ook andere programma's in de markt gaan zetten. *'Since 1985, universities have begun to market themselves actively'*, zeggen Harry de Boer en co-auteurs (2007) in een beschouwing over Nederland. Kor Grit (2000) sprak in zijn proefschrift van de *economisering* van Nederlandse universiteiten. Ad Verbrugge en Jelle van Baardewijk (2014) stellen jaren later in een bundel onder de titel *'Waarom is de universiteit op aarde?'* de economisering aan de kaak. Ze kritiseren de gegroeide *prestatiedwang* in de vorm van een publicatiecultuur die veel druk geeft op het personeel. De nadruk op presteren bij onderzoek en de enorme groei van het aantal studenten zou volgens hen ten koste zijn gegaan van de onderwijskwaliteit.

De centrale universitaire bestuurders en facultaire decanen kijken in de periode 2000-2017 uit naar de markt voor de programma's en het economisch succes. Het doel is om met een aantrekkelijk verdienmodel te werken, dus om de kas te spekken. De redenering luidt in theorievorm kortweg:

hoe groter de reputatie van een onderwijsprogramma volgens rankings, hoe meer studenten interesse hebben voor deelname, hoe meer inkomsten binnen gehaald worden en hoe meer de werkgevers de opleiding en de kwaliteiten van afgestudeerden waarderen.

Onderwijsprogramma's zijn blijkbaar niet of niet uitsluitend bedoeld als in zichzelf waardevolle programma's met een arbeidsmarktperspectief of als bezigheidstherapie voor boventallig personeel. Mba's lijken belangrijk als *publicitair uithangbord* voor een instelling. Ze zijn in zekere zin ook marginaal omdat ze begin jaren negentig (nog) niet te rekenen zijn tot de eerste kerntaak van een hoofdzakelijk staatsgefinancierde universitaire onderwijsinstelling, die erkende universitaire diploma's uitreikt. Rankings van niet-kerntaakactiviteiten roepen dus enige twijfel op. Is het niet veel belangrijker dat een universitaire instelling door visitatie (en accreditatie) juist hoog scoort op zuiver academische onderwijsprogramma's op het gebied van bij voorbeeld recht, economie, psychologie, managementwetenschappen, cultuurwetenschappen of natuurwetenschappen? Wie slecht scoort in regulier universitair onderwijs doet er wellicht goed aan dat eerst te repareren in plaats van zich op commerciële programma's te storten.

Overal een scorebord

Rangordenen gebeurt en neemt zelfs een vlucht. 'Rankings' zijn intussen niet meer weg te denken. We lopen even een eigen *'memory lane'* af en zien dan dat er in de loop van de jaren tal van universitaire *'rankings'* verschenen en nog verschijnen (Luts, Van Dooren & Bouckaert, 2008; Van Vught & Ziegele, 2011; Van de Walle en Van Delft, 2015). Die rankings hebben niet alleen betrekking op onderwijs maar meer nog op onderzoeksproductie in de vorm van artikelen, boeken, proefschriften, papers, congresbezoek. Over dat onderzoek nu wat meer omdat we zo een verdere inkijk krijgen in de wereld van het vergelijken en rangordenen. Is hier ook sprake van benchmarking (in de zin van vergelijken, rangordenen, de beste vinden om te kunnen verbeteren en verklaren wie waarom de beste is) of blijft het bij vergelijken en rangordenen van onderzoeksprogramma's, vakgroepen of faculteiten?

3. Prestatiemeting van universitair onderzoek

Wie prestaties op het vlak van onderzoek wil tellen, heeft een bron nodig. Sinds jaar en dag moeten prestaties van individuele universitaire onderzoekers worden opgegeven voor het wetenschappelijk jaarverslag van de universiteit, om ze daarin te aggregeren naar vakgroep, faculteit of onderzoeksprogramma.

In de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw keek nog vrijwel niemand naar zo'n jaarverslag. De universiteit was een vrije zone waar diep werd nagedacht en een onderzoeker publiceerde een boek, rapport of artikel als hij of zij 'eraan toe was'. Het verrichten van een promotieonderzoek duurde soms jaren en jaren, en sommigen slaagden niet. Consequenties had dat doorgaans niet voor de toegewijde docenten die graag onderwijs gaven en dat ook goed konden. De druk op de ketel was beperkt.

Het universitair onderwijs kreeg toen niet veel aandacht van ministers. Van grote discussies over onderwijskwaliteit en over studietoelagen en beurzen voor studenten was nauwelijks sprake. Maar in de jaren zeventig en tachtig veranderde dat geleidelijk. Het jaarverslag over wat het wetenschappelijk personeel deed op het vlak van onderwijs, onderzoek en maatschappelijke dienstverlening werd al iets belangrijker. In de jaren tachtig moest er vanuit een vakgroep al aandacht worden besteed aan de productiviteit. Tot onderzoekprestaties die ten behoeve van het verslag moesten worden opgegeven, werden toentertijd gerekend: artikelen die verschenen in nationale of internationale wetenschappelijke tijdschriften; oraties en afscheidscolleges in de vorm van een tekst; op wetenschapsontwikkeling gerichte boeken (inclusief dissertaties) en bundels met artikelen die in welke taal dan ook zijn uitgegeven bij een erkende externe uitgever van wetenschappelijk werk. Ook kon vermeld worden: deelname aan wetenschappelijke congressen en opname van papers in congresbundels; en van rapporten die verslag deden van opdrachtresearch.

Scientometrie

Geleidelijk werden ook analyses gepleegd vanuit wat men toen ging noemen de '*scientometrie*'. Dat is het vakgebied dat aandacht besteedt aan de wetenschappelijke oriëntatie op aspecten van wetenschappelijke productie. Waartoe leidde de aandacht voor inventarisatie van productie en ook rangordening van groepen en personen jaren later? Artikelen worden geordend naar belang. Het belangrijkste zijn artikelen in internationale wetenschappelijke tijdschriften die in de fase na aanbidding blind beoordeeld zijn door een redactie, dus zonder kennis van namen van auteurs ('double blind peer review'). Die internationale zwaar beoordeelde artikelen staan hoger aangeschreven dan artikelen in nationale wetenschappelijke tijdschriften, ook als die blind beoordeeld zijn. Lager in de prestatiehiërarchie staan bijdragen aan vaktijdschriften waar in de procedure geen sprake is van blind beoordelen en niet van afwijzen wat slecht is, en die gericht zijn op een publiek dat in de praktijk werkzaam is. Opiniërende bijdragen in dag- en weekbladen vallen onder de noemer 'maatschappelijke dienstverlening' van een universiteit. Het betreft wel productie maar als onderzoeksoutput tellen deze bijdragen doorgaans niet mee. Ze staan laag in de hiërarchie. Boeken telden soms ook nog net mee, zij het dat ze dan gepubliceerd moeten zijn bij wetenschappelijke universitaire uitgevers (Stokman c.s., 1994: 421). Het schrijven van wetenschappelijke handboeken telde van oudsher ook als onderzoeksproductie. Ook vertaalde boeken telden mee als publicatie (Stokman c.s., 1994: 426).

Productiviteit

Hoe krijg je zicht op de omvang van de wetenschappelijke productiviteit en de kwaliteit ervan? Door registratie- en telprocedures. Hoe meer een onderzoeker aan artikelen en boeken schrijft en bundels of bijdragen daaraan produceert, hoe hoger de productiviteit is. Over deze registratie- en telprocedures is in de loop der jaren veel te doen geweest, onder andere omdat bij de ene procedure onderzoekers, vakgroepen of onderzoeksprogramma's beter scoren dan bij andere procedures. Telprocedures zijn niet belangenvrij. Iedereen wil zoveel mogelijk erkenning krijgen en niemand wil als persoon, groep of universiteit een slechte reputatie krijgen als gevolg van een aanvechtbare procedure.

Tellen en wegen

In de loop der tijd is deze prestatie meting uitgelopen op verfijningen in de universitaire registratie en tellerij en zelfs op introductie van weegfactoren voor soorten wetenschappelijke output (Poppen en Stokman, 1992). Bij het wegen wordt rekening gehouden met de 'zwaarte' van een publicatie. Zo zouden briljante artikelen in fameuze internationale tijdschriften die heel degelijk beoordeeld zijn veel zwaarder moeten tellen dan op verzoek geschreven artikelen in een tijdschrift dat niet op wetenschapsontwikkeling is gericht maar op betekenis voor de praktijk. En recent is zelfs het meetellen van boeken in de Nederlandse taal in wetenschappelijke verslagen afgeschaft. Dat heeft onder meer bij universitaire juristen van naam en faam tot grote kritiek geleid. Zij vroegen en vragen zich bij voorbeeld af: waarom zouden juridische commentaren niet tellen terwijl die in het vakgebied een relevante activiteit zijn waar zeker niet misprijzend op neergekeken moet worden? Een visitatie van onderzoek op het vlak van rechtsgeleerdheid waarbij van tellen en wegen sprake was, leidde vóór 2000 ook in andere opzichten al tot veel tumult. Tellen leidt tot het verwaarlozen van de inhoud van waarover geschreven wordt. Een briljant of goed boek of artikel wordt dan niet meer onderscheiden van een minder goed boek of artikel. Kwantiteit verdringt kwaliteit en onderzoek is maar een van de activiteiten van universitair personeel.

Citatie-analyse toegevoegd

Al een aantal jaren terug is ook de citatie-analyse toegevoegd aan de scientometrische analyse van door medewerkers over onderzoek gerapporteerde prestatiegegevens. Hoe moeten we dat zien? Wetenschappelijke artikelen zijn door referenties en citaties met elkaar verbonden. Citatie-analyse is een instrument om wetenschappelijke prestaties te evalueren vanuit de aanname dat een belangrijker artikel vaker geciteerd wordt en dat auteurs met meer belangrijke artikelen als productiever gelden dan andere. Ook hierover bestaat discussie.

Citatie gaat niet gelijk op met hoge productiviteit.

Een matig productieve auteur kan toch veel geciteerd worden omdat hij of zij een keer iets geschreven heeft dat tot vervolpublicaties leidde. Een voorbeeld, auteurs die over globalisering of de 'risk society' schreven in de jaren zestig hadden de tijd nog niet mee, maar na 2000 lag dat anders, zoals auteurs als Wolfgang Beck die veel schreven over de risicomaatschappij hebben ervaren. Dat effect is vastgesteld bij onderzoek onder sociologen.

De vijf meest *geciteerde* sociologen in de jaren negentig kwamen bij voortduring *niet* voor in de Top-10 van meest *publicerende* in Nederland werkzame sociologen. De meest geciteerde socioloog (Ormel) kwam zelfs nooit voor in de Top-20 van meest publicerende sociologen in de onderzoeksperiode (Stokman c.s., 1996, 1997, 1999). Dat heeft als reden dat wie veel geciteerd wil worden geruchtmakende of gezaghebbende internationale publicaties op zijn of haar naam moet hebben die tevens iets van doen hebben met een onderwerp dat dan internationaal relevant en actueel gevonden wordt of dat al is.

Citeren is een internationale kwestie terwijl bij productiviteit ook in het Nederlands geschreven boeken, rapporten en artikelen meetellen. Schrappt men alles wat in het Nederlands geschreven is uit de productiviteitsanalyses, dan zullen de rangordes van productiviteitstop en citatietop verschuiven. De tel- en rangordeningprocedures maken bij prestatie meting dus nogal uit.

Recente publicaties worden ondergewaardeerd.

Er is een tweede kritiek. Bij citatie-analyses worden recente artikelen altijd ondergewaardeerd.

Controverse leidt tot hoge score

Een derde kritiekpunt luidt dat de aanname dat belangrijkere artikelen vaker geciteerd worden juist negeert dat naar controversiële artikelen veel verwezen wordt. Citeren kan dus iets worden of zijn van zich ergens tegen afzetten.

Verschillen tussen vakgebieden.

Een vierde kritiek op citatie-analyses houdt in dat er publicatieverschillen tussen vakgebieden bestaan die ten onrechte genegeerd worden. In sommige gebieden, zoals op medisch gebied, is publiceren met veel co-auteurs gewoonte en ook de citatie uit eigen werk; in andere gebieden is dat minder het geval. Annex hieraan speelt: hoe reken je een geciteerd artikel toe aan een auteurscollectief van vijf auteurs? Als het artikel vijf keer telt, is dat een premie op het vormen van auteurscollectieven, aannemend dat auteurs liever veel dan weinig geciteerd worden.

Citatiekartels.

Ten vijfde, er bestaat schoolvorming die kan uitlopen op citatienetwerken, als de leden die tot de school behoren vooral elkaar gaan citeren en anderen buiten de deur houden. Recent werd er in het kader van een ranking van universiteiten ('Leiden Ranking') dan ook wel gesproken van citatiekartels, een pervers verschijnsel.

Duidelijk is daarmee dat de zaak gefleest kan worden.

De verafgoding van het cijfer en het knechten

Zo gezien, roept prestatie meting in de vorm van het tellen van producten of citaties gemengde gevoelens op. De telmethoden en wegingsmethoden maken uit en komen onder vuur, vooral van wie niet aan de top staat. Een jaar nadenken over een project zonder dat daarover een letter verschijnt in een tijdschrift, mag niet meer. Zo iemand wordt al gauw excentriek, lui of solistisch genoemd. Veel tijd besteden aan goed onderwijs geven, mag ook niet meer of is onhandig want onderzoek is belangrijker; dat scoort. Disciplinerend,

schijngestalten en karikaturen bedreigen de academische vrijheid, zeggen critici. De wetenschappers worden meer en meer geknecht. Ze raken in een Potemkinwereld verzeild van productie en verantwoording (Engelen, 2012). Vrijheid komt op de tocht te staan door permanente controle en meedogenloze beoordelingsregimes (disciplineren). De autonome medewerker staat ineens in al zijn naaktheid tegenover de anonieme tellende 'examinatoren'.

Het gaat bovendien om macht en belangen en dus ontstaat de neiging tot 'pronken met lijstjes', opschepperij en strijd over lijstjes (Boomkens, 2008). De bekende Amsterdamse socioloog Bram de Swaan spreekt over *Verafgoding van het Cijfer*; hij noemt dit in 2005 al een vreemd fetisjisme (De Volkskrant, 20 aug. 2005). De fameuze historicus Henk Wesseling (2014) meent dat de universiteit uitblinkt in *borstklopperij* en *opschepperij*.

De woordinflatie is het symbool van verandering. Onderzoekers in huis hebben, is niet meer genoeg, het gaat om *toponderzoekers*. Wetenschappers dreigen naar binnen gericht te worden. Ze zijn druk met het schrijven van onderzoeksaanvragen en artikelen voor vakgenoten, niet voor de samenleving (Volkskrant, 12 april 2014).

Bastiaan Bommeljé trekt het perspectief nog breder. Hij ziet de opmars van bestuurlijke besluitvorming over vlaggen, logo's, fusies, derivaten, dure gebouwen. Dat zijn de parafernalia van de doorgesloten prestatiemeting. Cultuurfilosoof René Boomkens meent dat het tellen van tijdschriftartikelen en aantallen citaties maar 'een klein deel van het wetenschappelijk werk dekt' (Boomkens, 2008: 60). Wie goed onderwijs geeft of bijdragen levert aan het maatschappelijk debat maakt kans om de klos te zijn. De tellerij in de maatschappijwetenschappen is bovendien gestoeld op de mores van de exacte wetenschappen (Boomkens, 2008: 62).

Interessant, maar deze commentatoren hebben de stroom aan operaties op het vlak van 'tellen, turven en toetsen' niet tegen kunnen houden.

Het turven en tellen gaat door

Desondanks is, gelijk op met de toegenomen interesse vanuit het onderwijsdepartement voor onderzoeksprogramma's en universitaire prestaties en de politieke discussie over productiviteit bij universiteiten in de strategische dialoog tussen minister en instelling, de wetenschappelijke analyse van onderzoeksproductiviteit voortgezet. Leidinggevende bestuurders van instellingen hebben de prestatiemetingen moeten aanvaarden. Voor hen speelt de disciplineren geen rol; evenmin of het model van de exacte wetenschappen domineert of niet.

Hoewel de absolute topinstellingen steeds aan kop gaan, om welke ordening het ook gaat, blijkt er ook variëteit in lijstjes te bestaan (Van de Walle en Van Delft, 2015). De ene lijst is de andere niet. Sommigen vergelijkingen en rangordes zijn meer deugdelijk en andere minder. Hoe kan dat? En lukt het werken met rangordes specifiek gedrag uit bij degenen waarvan het presteren wordt gemeten?

We trekken nu de discussie breder omdat we daarvan kunnen leren in verband met onze beschouwing over benchmarking en laten citatie-analyses, waaraan al aandacht is besteed, terzijde.

Discussiepunten rond onderzoeksproductiviteit

We laten een aantal discussiepunten de revue passeren die betrekking hebben op de verdere ontwikkeling van het turven en tellen in onderzoeksland.

Welke tijdschriften en weegfactoren?

Doorgaans is het zo dat publicatie van een artikel in een gereputeerd internationaal wetenschappelijk tijdschrift, dat aan 'double-blind peer review' doet (zeg maar anoniem of blind beoordelen, zonder dat de auteur weet wie beoordeelt en zonder dat de beoordelaars weten wie de auteur is), meer punten voor een publicerende onderzoeker oplevert dan een tijdschrift waarin dit niet het geval is. Mag je een publicatie in het ene tijdschrift drie, vier of vijf keer zo belangrijk vinden als in het andere? Wat is hier redelijk en wie maakt dat uit? Het doet er toe welke tijdschriften meegenomen worden in een prestatiemeting en hoog gewaardeerd worden in de meting en welke minder. De 'impactfactor' maakt uit. Maar er zijn ook andere keuzen die verschil veroorzaken tussen lijstjes en die van betekenis zijn. Soms wordt een erkend belangrijk tijdschrift ten onrechte niet meegeteld in een vakgebied omdat de toevallige opstellers van die lijst dat tijdschrift niet kennen of de taal niet beheersen? Telt een Duits tijdschrift mee bij het publiceren op het gebied van politiek of zijn uitsluitend Engelstalige tijdschriften van belang?

Boeken tellen niet.

Tellen boeken ook mee op de hitlijsten? In de jaren tachtig telden boeken nog wel maar in de jaren nul van deze eeuw niet meer. Dat pakweg de twintigste druk van een 'inleiding in de economie' van een econoom als Arnold Heertje, een boek dat in het voortgezet onderwijs op grote schaal is gebruikt, niet mee telt op de universitaire outputlijst van deze econoom is wrang en invoelbaar, maar nog wel uit te leggen. Boeken, die echter een product zijn van een lang en intensief wetenschappelijk gericht studieproject, waarachter grensverleggende of codificerende ambities schuilgaan, tellen de laatste jaren in de prestatiemeting ook niet meer mee (ook niet met een weegfactor) en dat is voor maatschappijwetenschappen en bestuurswetenschappen onacceptabel. De prestatiemeting is zeer eenzijdig zo lang wetenschappelijke boeken, waaronder ook monografieën, die in bepaalde disciplines van groot belang zijn, niet meetellen in 'de lijstjes'. Het is ronduit verkeerd (Boomkens, 2008: 61). Want dan is de schrijver van een wetenschappelijk (hand)boek of specifieke studie en diens vakgroep benadeeld. Denk er bovendien eens aan dat de betekenis van monografieën in de antropologie of geschiedenis groot is en bij voorbeeld in de natuurkunde veel minder (Boomkens, 2008: 62). Boeken tellen ook niet meer mee omdat ze afbreuk doen aan de disciplinerende van de wetenschap. Een boek per drie jaar, is dat substantieel? Boeken meerekenen, gebeurt niet meer omdat de 'blinde beoordeling' daarvan niet zou plaatsvinden.

Een ander punt is dat voor de beoordeling van faculteiten of kleinere eenheden daarbinnen en ook voor professoren het meetellen van dissertaties nodig is. Ze treden immers op als promotor. Het weglaten van een deel van de wetenschappelijke productie aan

monografieën en dissertaties benadeelt bepaalde wetenschappers, vakgroepen en zelfs disciplines.

Publicaties op het snijvlak van disciplines.

Er zijn meer tekortkomingen bij prestatiemetingen van universitaire medewerkers. Interdisciplinaire studies worden doorgaans niet meegeteld in telprocedures rond de onderzoeksproductie omdat de resultaten ervan verschijnen in andere tijdschriften dan die op de geclassificeerde en vastgestelde basislijst voor prestatietellingen voorkomen. Prestatiemeting neigt zo naar conservatisme, aldus Van de Walle & Van Delft (2015). Een wetenschapper die over politiek bij volkshuisvesting publiceert, maar werkt bij een instituut voor politieke wetenschappen heeft pech want bladen op het vlak van volkshuisvesting komen niet voor op de lijst van de plaatselijk of landelijk erkende tijdschriften.

Eigenheid en verandering

Een ander tekort is dat tellen en rangordenen van onderzoeksproductie het maar moeilijk heeft met eigenheden van disciplines en veranderingen in het onderzoeksveld. Omslagen in een heersend kennisparadigma passen niet in de tellerij.

Mobiliteit.

Onderzoekers komen en gaan. Ze maken een transfer naar een andere onderzoeksgroep of beëindigen hun loopbaan. Waar, bij welke groep of bij welk onderzoeksprogramma, tellen de prestaties dan mee en waar niet? Waar het werk verricht is, maar dat is soms arbitrair. Ze zullen graag meenemen wat kan.

Groepsgedrag.

Gebrekkig oog voor eigenheid en dynamiek in een discipline zijn niet de enige problemen bij prestatiemeting. In universiteiten ontstaat ook adaptief gedrag bij publicisten; sommigen noemen het zelfs pervers gedrag. Auteurs neigen er namelijk toe om te kiezen voor veilige opties of voor opties die hen verder helpen in de onderlinge pikorde of op ranglijsten van prestaties. Zo gaan ze onderzoeksbevindingen in kleinere mootjes publiceren, en ze zeggen dat ook openlijk, want dat levert meer punten op, dus een hogere persoonlijke prestatiescore. Mede omdat dergelijke scores een rol spelen in functioneringsgesprekken. Onderzoekers gaan er soms ook toe over om in auteursgroepen te publiceren want dan kunnen ook collega's profiteren of meeliften. Dat is een houding van 'we helpen elkaar vooruit'. En auteurs kiezen voor internationale tijdschriften die hoog in de rankings voorkomen en dus het meest prestige genieten want dat is het meest doelmatig. Calculerend gedrag is menigeen niet vreemd.

Zijn de gevolgen gewenst?

Wie een artikel niet in een tijdschrift met hoge 'impactscore' gepubliceerd krijgt, kan daarna het artikel aanbieden aan de redactie van een ander internationaal tijdschrift. Daardoor ontstaat een dreigend tekort aan aanbiedingen van kopij voor tijdschriften die alleen in eigen land verschijnen en ook door 'practioners' gelezen worden. Gevolg: nationale tijdschriften verdwijnen. Dat is nauwelijks een gewenst effect te noemen. Is het gewenst dat resultaten van bijvoorbeeld medisch onderzoek niet meer in eigen land en in de eigen taal gepubliceerd worden?

Welke consequenties zijn er nog meer? Een gevolg van meting van onderzoekproductie en rangordeningen is dat onderzoekers uit een vakgebied door het bestaan van heel veel internationale tijdschriften zelf moeilijker kunnen overzien waar nationale collega's of die uit buurlanden mee bezig zijn. Zelfs collega's zien een slecht doordringbaar mangrovebos voor zich.

Ander type kennisproductie.

De meetprocedure waarin internationaal publiceren voorop staat, het werken met rangordes van tijdschriften waarin internationale tijdschriften hoog staan aangeschreven (maar interdisciplinariteit niet scoort), en het negeren van bepaalde onderzoeksprestaties (boeken) verandert de wijze van verslag doen van onderzoek. Wetenschappers gaan werken aan Engelstalige artikelen maar kunnen een verslag van een case study – denk eens aan een analyse van een grote crisis - zelden aan een redactie slijten. Steeds meer worden Engelstalige comparatieve studies gevraagd waarin meerdere landen, staten, lokale besturen, bedrijven of andere onderzoekseenheden aan bod komen, omdat lezers uit pakweg Mexico, Groot-Brittannië, Spanje of India geen interesse hebben in bij voorbeeld een analyse van de bodemdaling in het Groningse Loppersum (als ze al interesse hebben in geologie en gaswinning) maar wel in een vergelijking van bodemdalingen door gaswinning op een of meerdere continenten onder verschillende of gelijke omstandigheden.

Verbinding met praktijk.

Dat het type artikelen verandert, is op zich nog niet verkeerd als onderzoek zeer relevant is, veel kwaliteit heeft en toegang tot lokale, regionale of nationale bevindingen mogelijk blijft. Uit een oogpunt van maatschappelijke steun voor wetenschappelijk onderzoek moet onderzoek ook in de onderzochte context betekenis krijgen en houden. Om bij het voorbeeld te blijven, het is goed als de door aardbevingen getroffen burgers uit Groningen kennis kunnen nemen van de uitkomsten van onderzoek naar bodemdaling en niet alleen de buitenlandse lezers van comparatieve studies die in internationale bladen worden uitgemeten. Door het accent op wat het meest punten voor onderzoekers oplevert, worden evenwel minder handreikingen aan nationale 'practioners' gegeven. Professoren zijn daar stellig over. Veel van wat in een buitenlandse taal wordt gepubliceerd, komt niet of slechts vertraagd in de nationale arena's terecht. Meer algemeen gesteld, het waarderingssysteem van prestatiemeting houdt geen rekening met de verbinding theorie-praktijk. Een consequentie is dat deze aanpak mogelijk ten koste gaat van de functie van universiteiten tot maatschappelijke dienstverlening.

Dreiging van effecten.

Dan zijn er nog de gebruikers van vergelijkende rapportages over prestaties. Bij de interpretatie van rangordes (uit benchmarking) moet worden opgelet want anders ontstaan verkeerde interpretaties. Zo is er het *halo-effect*. Dat is het verschijnsel waarbij de aanwezigheid van een bepaalde kwaliteit bij de waarnemers (lezers, gebruikers) de suggestie geeft dat andere kwaliteiten ook present zijn. Zo kan de indruk ontstaan dat wie eigen artikelen veel geciteerd ziet worden ook een belangwekkende publicist is terwijl in werkelijkheid het meest gepubliceerde artikel een sterk controversieel verhaal kan zijn, waar vele anderen zich tegen afzetten. Het halo-effect is dus een valkuil. Toegespitst op onderwijs: een halo-effect kan bestaan bij masteropleidingen (Mba's) als derden denken dat

wat aan commercieel onderwijs excellent is ook vanzelfsprekend inhoudelijk excellent is. De werkelijkheid kan zijn dat een programma vooral modieus is.

Het *horn-effect* is het omgekeerde van een halo-effect. Dit horn-effect staat voor de indruk dat als een programma negatief is op kwaliteit a het programma ook wel op kwaliteit b, c en d negatief zal zijn. Dit soort effecten, als het halo- en horn-effect, moet vermeden worden.

Pervers

De Leidse historicus professor Henk Wesseling meent dat deze tellerij aan universiteiten in het algemeen tot allerlei perverse verschijnselen leidt. Hij vindt het niet erg als de een wat meer schrijft dan de ander en dat er verschil is in aantallen citaties. Maar van een lijst met 'stukjes' (artikelen) een prestigelijst maken en die dan laten doorwerken in meer 'nieuw geld' krijgen (Spinozapremies etc.) en meer aanzien van de faculteit, is volgens deze ervaringsdeskundige een probleem. Zeker als het gevolg ook nog is dat je niet hoeft te doen waarvoor je bent aangesteld, namelijk onderwijs geven. Wesseling noemt dat een van 'de gekke dingen' aan universiteiten (De Volkskrant, 12 april 2014). Wat hem ook dwarszit, is – in zijn woorden - het 'het toenemende gezanik over Engels'. Hij meent dat het volkomen logisch is dat beta's in het Engels schrijven 'want die werken van Japan tot de Zuidpool aan hetzelfde ding'. Voor sociologen, historici, bestuurskundigen, juristen ligt dit geheel anders want er is altijd een nationale, regionale of lokale component. Wesseling zegt dat hij zes boeken in het Engels geschreven heeft en tien in andere talen 'maar wel eerst in het Nederlands'.

Het juk van de lijstjes

Het zal na het voorgaande niet verrassen dat rangordening een uitdaging is, maar door sommigen ook wordt gesproken van '*het fetisjisme van rankings*' of '*het juk van de lijstjes*'.

Voor de bezetters van het bestuursgebouw van de Universiteit van Amsterdam (het Maagdenhuis; UvA) ging het in maart-april 2015 om een vorm van '*doorgeschoten rendementsdenken*' waaraan volgens hen ook de UvA meedeed. Deze bezetters gaven aan het rendementsdenken overigens een brede interpretatie. De tijdelijk voorzitter van de UvA Dymph van den Boom daarentegen noemt prestatiemeting in de vorm van het tellen van onderzoeksoutput van medewerkers in NOS Nieuwsuur een vorm van *verantwoord* rendementsdenken (21 april 2015). De minister van Onderwijs, Jet Bussemaker, is ook *niet* van plan om deze vergelijkingen en rangordes betekenisloos te achten (De Volkskrant, 6 juni 2015). Het is goed te weten welke waarden een universiteit nastreeft en met het geld doet dat aan onderwijs en onderzoek besteed wordt, aldus minister Jet Bussemaker medio 2014.

Tot zover de fundamentele discussie. Laten we er van uitgaan dat het mogelijk is om het universitair onderwijs en onderzoek te beoordelen, de output van medewerkers en vakgroepen of onderzoeksprogramma's te tellen en rangordes te maken. Tenslotte gebeurt het. Mits opstellers imperfecties als de genoemde kunnen corrigeren en onzinnigheden voorkomen, is het allemaal niet zo bedreigend. En het is altijd leuk om te zien wie het beste is of de beste.

Maar hoe moeten we ons het betere tellen, vergelijken en rangordenen nu voorstellen? Wij adviseren voor universitaire prestatiemeting het volgende. Corrigeer voor pieken in een jaarlijkse output door bij voorbeeld de prestaties te meten over drie jaren (Stokman e.a.,

1994, 1996, 1997, 1999). Corrigeer als artikelen veel auteurs kennen door niet één artikel vol per auteur mee te laten tellen bij drie, vier, vijf of meer auteurs van een artikel maar tel deze voor 0.50 (bij twee auteurs) of 0.33 (bij drie) of 0.25 (bij vier auteurs). Tel ook artikelen mee die in Nederlandse wetenschappelijke tijdschriften verschenen en tel niet alleen artikelen mee die in een internationale vaktaal zijn gesteld. Tel op wetenschapsontwikkeling gerichte boeken mee, maar tel een herziene boekuitgave niet steeds mee als een nieuw boek. Tel een tweede of derde bewerking van een klassiek boek voor onderwijs, bij voorbeeld in de rechtsgeleerdheid, wel mee maar niet als nieuwe publicatie. Tel publicaties van interdisciplinair gerichte artikelen mee. Tel bij hoogleraren en andere gepromoveerde betrokken docenten op de een of andere manier het succesvol begeleiden van promotieonderzoek van promovendi mee (het gaat immers om productiviteit). Houd rekening met de dynamiek in vakgebieden. En vermijd zoveel mogelijk dat het systeem van prestatiemeting tot vertekening leidt doordat auteurs boeken of artikelen recyclen of verknippen en eenzelfde boek in meerdere talen laat uitgeven. Eenzelfde boek dat in het Hongaars, Chinees en Japans verschijnt voor drie nieuwe publicaties tellen, roept vragen op. Houd er altijd rekening mee dat congresbijdragen worden opgevoerd voor congressen in Verweggistan die nooit hebben plaatsgevonden.

Onderzoeksprestaties per wetenschapper: de Stokman-lijst

Diverse van deze maatregelen, maar zeker niet alle, werden in de jaren negentig al door prof. Frans Stokman (RUG) en medewerkers uitgeprobeerd en toegepast bij meting van de productiviteit van Nederlandse sociologen. U denkt, een oud verhaal? Maar goede oude verhalen bederven niet.

Productiviteit werd opgevat als prestatiemeting in de vorm van aantallen (openbaar) verschenen publicaties in steeds een periode van drie jaar. Stokman c.s. telden niet alleen artikelen in Nederlandse en buitenlandse wetenschappelijke tijdschriften mee maar ook boeken, bundels, boekbijdragen, oraties, onderzoeksrapporten en ook citaties meegenomen. Hij werkte ook met ongewogen en gewogen aantallen.

Stokman c.s. stelden uiteindelijk de Top-50 van meest publicerende sociologen van Nederland samen die deelnamen aan zijn eerste onderzoek en herhaalde die aanpak. Hij deed dat voor steeds cohorten van drie jaar te analyseren: 1988-1990; 1991-1993; 1993-1995; 1994-1996; 1995-1997. Deze hitlijsten zijn grotendeels gebaseerd op door auteurs zelf verstrekte publicatielijsten. De hitlijsten zijn diverse keren gepubliceerd in het tijdschrift Mens en Maatschappij.

In figuur 1 is hier slechts de rangorde van de eerste twintig auteurs gegeven voor één periode, te weten 1993-1995. In andere publicaties voor nieuwe perioden is na te gaan of auteurs in de tijd stegen of daalden. Hier wordt eerst één lijst gegeven als illustratie. De reguliere tellerij aan universiteiten volgt na 2000 deze procedure overigens niet precies; daarvoor gold een wat andere procedure, onder meer omdat Stokman c.s. Nederlandstalige boeken en artikelen wel meetelden.

Stokman c.s. verrichtten de analyse voor de hausse aan prestatiemetingen aan universiteiten op gang kwam. Hij deed dat vanuit interesse voor de staat van de sociologie, niet om te voldoen aan een opdrachtgever.

Deze prestatie lijsten kwamen niet zonder slag of stoot tot stand. Er ontsponnen zich ook wel discussies in het veld over wat wel of niet mee moest tellen. Een ranking van bestuurskundigen werd overwogen, maar die kwam er uiteindelijk in de jaren negentig niet. Kwestie van macht van enkele lokale matadors. Enkele bekende voormannen van de Leidse, Rotterdamse en Twentse studierichtingen wilden niet meewerken. Wellicht wilden ze ook een vergelijking tussen disciplines ontlopen en een rangordening waarin ze zelf niet bovenaan zouden eindigen.

De Stokman-lijst die betrekking had op publicaties die in de jaren 1988-1990 verschenen, kende de volgende volgorde van destijds prominente sociologen: nr. 1 Henk Becker; 3 Joop Goudsblom; 4 Bram de Swaan. De toenmalige nr. 2, Gert Hekma (somasochisme; homostudies) was vlijtig maar betrekkelijk onbekend.

Stokman is doorgedaan met tellen en analyseren. Gevolg: Becker maakte plaats voor Mastenbroek als nummer 1 op de lijst. De Stokman-lijst die betrekking had op publicaties die in de jaren 1991-1993 verschenen, werd met duidelijke voorsprong aangevoerd door Willem Mastenbroek. Waarom deze socioloog, die nog niet zo bekend was? 'De voornaamste reden voor zijn grote voorsprong ligt in het feit dat in de onderzochte periode twee van zijn boeken (over onderhandelen en conflict) in diverse talen zijn vertaald. Vertalingen worden als gewone publicaties meegeteld', aldus Stokman c.s. (1994: 426). Daarmee wordt duidelijk dat een bijzonderheid in de prestatie meting ineens tot een stijging op de lijst kan leiden. Prestatie meting kent zijn grillen.

Fig. 1: Rangorde van de meest publicerende Nederlandse sociologen (1993-1995) volgens de Stokman-lijst

Naam van socioloog	Rang-score	Gewogen som	Nederlands gewogen som	Niet-Nederlands gewogen som	Gewogen som=gerenommeerde media	Totaalscore (ongewogen); rangorde
J. Veenman	1	341.33	284.17	57.16	216.33	56 (1)
F.A. van Vught	2	297.79	67.46	230.33	201.00	53 (2)
C.J.M. Schuyt	3	274.83	253.33	21.50	170.00	44 (4)
J.H.M. Nelissen	4	270.83	42.58	228.25	225.67	22
L. Halman	5	242.42	50.00	192.42	188.25	41 (5-7)
J. Visser	6	238.08	96.83	141.25	140.00	33
J. Dronkers	7	226.42	107.92	118.50	157.17	41 (5-7)
J.D. vd Ploeg	8	219.12	47.42	171.70	114.25	36
J. Goudsblom	9	215.33	100.83	114.50	166.83	23
L. Leydesdorff	10	211.00	6.50	204.50	150.50	27
A.F.A. Korsten	11	194.67	178.17	16.50	135.33	47 (3)
D. Pels	12	193.00	106.00	87.00	184.00	15
H.A. Becker	13	192.67	97.17	95.50	160.17	29
P. Schnabel	14	191.40	182.40	9.00	123.40	41 (5-7)
R.J. van Ginkel	15	190.50	109.50	81.00	130.00	22
N. Wilterdink	16	189.00	134.50	54.50	158.50	22
J. Berting	17	186.50	87.00	99.50	121.50	28
M. Knapen	18	183.67	173.17	10.50	42.00	35 (8)
A.de Swaan	19	180.67	66.17	114.50	144.17	23
W.E. Saris	20	176.67	22.00	154.67	98.00	29
Enz.						

Toelichting: Gewogen score op basis van Nederlandstalige publicaties en niet-Nederlandstalige publicaties, gewogen score op basis van publicaties in gerenommeerde media, ongewogen score (totaal aantal publicaties). In vet enkele scores die er uitspringen. Bron: Mens en Maatschappij, 1996, p. 345.

Maakte de nummer 1 nadien ook weer plaats voor een volgende topper op de hitlijst? Tot welke bevindingen kwamen Stokman c.s. in 1993-1995 voor de sociologen? De meest

publicerende socioloog over de periode 1993-1995 is volgens fig. 1 uitgaande van alle indicatoren en toegepaste wegingen 1. Justus Veenman, gevolgd door 2. Frans van Vught, 3. Kees Schuyt, 4. Jan Nelissen, 5. Loek Halman en 6. Jelle Visser. De gehele lijst is overigens gepubliceerd (Stokman c.s., 1996: 345). Uit vergelijking met de vorige perioden blijkt dat het winnaarsstokje steeds aan een ander werd overgedragen: van Becker naar Mastenbroek naar Veenman. Blijkbaar is het niet goed mogelijk aan de absolute top te blijven. Zoals ook een voetbalteam zelden de kampioenschappen aan elkaar rijgt.

Kijkt men naar de absolute lijst van aantallen publicaties en gaat men dus niet 'wegen', dan verandert de top voor de periode 1993-1995. Volgens de laatste kolom in figuur 1 wordt de volgorde dan: 1. Justus Veenman, 2. Frans van Vught, 3. Arno Korsten (in de algehele lijst 11), 4. Kees Schuyt, 5. en zo verder. Het is maar hoe je telt.

Het onderzoek van Stokman c.s. maakt verder duidelijk dat er in de periode 1993-1995 veel meer gepubliceerd is dan daarvoor in 1991-1993 (Stokman c.s., 1996). De auteurs met publicaties in de periode 1993-1995 moeten meer punten halen om in de Top-50 te belanden dan daarvoor (Mens en Maatschappij, 1999: 183). Wat blijkt nog meer?

- Het hoofdmotief onder deelnemende sociologen bleek 'eens zien hoe men zich qua productiviteit verhoudt tot anderen'.
- Bijna alle sociologen die in de Top-50 doordrongen bleken eerder gepromoveerd tot doctor. Figuur 2 maakt duidelijk dat er in de periode 1993-1995 desondanks nog andere profielaspecten bestaan van wat iemand tot een veel publicerende wetenschapper maakt. Er zijn allereerst de sociologen die destijds vooral in het Nederlands publiceerden zoals Veenman (over minderheden), Schuyt (rechtssociologie), Korsten (openbaar bestuur), Schnabel (diverse), Wilterdink (culturele sociologie), Knapen (gezondheidszorg). Daarnaast zijn er de auteurs met juist een profiel van publiceren in het Engels of een andere vaktaal, zoals Van Vught (hoger onderwijs), Nelissen (diverse), Halman (waardenstudies), Leydesdorff (netwerk analyse), Saris (methoden en technieken van onderzoek). Enkeligen hebben een 'gebalanceerd' profiel met qua taal twee typen publicaties, zoals Dronkers, Goudsblom, Becker, Berting.
- Zijn de toppers bij uitstek samenwerkers, die met anderen artikelen of boeken publiceren? Dat bleek niet. Er komen wel veel coproducties voor maar evenzeer zijn er productieve solisten.

We hebben ook een vergelijking gemaakt van de stabiliteit en fluctuatie in de productiviteit van de publicerende top van sociologen op basis van de analyses van Stokman c.s.. Fig. 2 laat zien dat er inderdaad behoorlijk fluctuatie is in de rangordes maar dat een aantal sociologen in productief opzicht 'een vaste waarde' is in de Top-20 en Top-50 (Veenman, Schuyt, Dronkers, Visser, Van Vught, Halman, Ultee). Er zijn blijkbaar wetenschappers die door de jaren heen 'schotvast' blijken in voetbaltermen.

Is het mogelijk om een toppositie vast te houden? Die vraag is weliswaar te stellen maar dan moet toch rekening gehouden worden met een loopbaanknik (andere baan aanvaarden, vertrek naar een buitenlandse universiteit, decaan worden) of veranderingen in het leven

zoals met pensioen gaan, emeritus worden of overlijden. Zien we daarvan af, dan blijken patronen van stijging op de hitlijst en weer dalen. Zo is de nr. 1 uit de publicatieperiode 1991-1993 in de periode 1995-1997 niet meer in de Top-20 te vinden (Mastenbroek, Becker). Er zijn echter ook enkele auteurs die voor meer dan zeven-acht jaar een hoge positie weten te behouden (zoals Veenman, Visser, Schuyt).

Fig.2: Stabiliteit en fluctuatie in rangordes van publicerende sociologen uit de Top-50 naar productiviteit in diverse jaren

Rangorde op basis van publicatiejaren 1988-1990	Rangorde publ jaren 1991-1993 als uitgangspunt	Rangorde publ jaren 1992-1994	Rangorde publ jaren 1993-1995	Rangorde publ jaren 1994-1996	Rangorde publ jaren 1995-1997
Mastenbroek	1 Mastenbroek	Nr. 3	Nr. 25	Nr. 31	Nr. 24
Cees Schuyt, nr. 14	2 Schuyt	4	3	5	4
Jaap Dronkers, 9	3 Dronkers	2	7	16	10
Dick Pels, 36	4 Pels	24	12	64	31
Bert Felling, 17	5 Felling	14	38	-	-
Arie Rip, -	6 Rip	-	31	49	26
Sieghart Lindenberg, 31	7 Lindenberg	15	32	23	17
Henk Becker, 1	8 Becker	5	13	51	49
Jelle Visser, 5	9 Visser	6	6	2	1
Nico Wilterdink, 45	10 Wilterdink	16	16	46	-
Berting, 7	11 Berting	19	17	14	18
Frans van Waarden,-	12 Van Waarden	-	-	-	-
Justus Veenman, -	13 Veenman	1	1	1	3
Paul Schnabel, -	14 Schnabel	29	14	20	13
Jan Breman, -	15 Breman	-	-	-	-
Joop Goudsblom, 3	19 Goudsblom	28	9	9	-
Frans van Vught, -	Van Vught, -	7	2	3	5
Bram de Swaan, 4	De Swaan, 44	53	19	7	-
Cor Lammers, -	Lammers, -	132	23	-	-
Loek Halman, -	Halman, -	11	5	4	14
Arno Korsten,-	Korsten, -	-	11	26	38
Jan Nelissen, -	Nelissen, J., -	12	4	6	2
Wout Ultee, 46	Ultee, 46	-	-	15	8

Toelichting: Onbekend= - = geen weet van meting; geen gegevens verstrekt dan wel andere baan, met pensioen, emeritaat of overleden. Bronnen: artikelen van Stokman c.s..

Opmerkelijk is dat diverse auteurs die over grote databestanden beschikten over vele mogelijkheden blijken te beschikken om over hun materiaal te publiceren. Dat was al bekend van Geert Hofstede (cultuuranalyses) maar zien we ook bij Jaap Dronkers (onderwijsprestaties meten) en Loek Halman (Europese waardenstudies).

Wat ook nog opgevallen is, is dat hoe sterk de rangorde op basis van productie afwijkt van die op basis van prominentie. Dat was al bekend van economen. De verklaring hiervoor is dat bij prominentie een veel langer tijdsperspectief een rol speelt. Bij rangordes op basis van prominentie zie je vaak hoogleraren en oud-hoogleraren vermeld staan, terwijl in productierangordes vele jongere wetenschappers op de deur kloppen (Stokman c.s., 1994: 431).

Tot de meeste prominente sociologen behoorden mensen als De Swaan en Schuyt. Schuyt vindt men voortdurend hoog terug in de prestatiemetingen maar De Swaan veel minder. Deze laatste moest het blijkbaar minder van de omvang hebben.

In de outputlijsten van Stokman c.s. zoekt men overigens tevergeefs de namen van de prominente hoogleraren onder de sociologen Jacques van Doorn en Anton Zijdeveld. Zij hadden hun publicistische hoogtepunten veel eerder dan de metingen begonnen. Cor Lammers, bekend van het boek dat hij schreef met Van Doorn 'Moderne sociologie' (1959);

vele drukken) was minder productief en bereikte in de jaren negentig de Top-20 niet. Uit een aan hem gewijde afscheidsbundel blijkt overigens hoe gewaardeerd hij werd door zijn 'leerlingen'.

Is er ook kritiek mogelijk op de gepresenteerde analyses? Zeker.

Eerste kritiek: men kan discussiëren over de weegfactoren.

Tweede kritiek: Dat de vertaling van een boek in meerdere talen steeds als een nieuw boek meetelt, kan de rangorde vertekenen.

Derde kritiek: Stokman c.s. maken bij hun berekeningen gebruik van informatie over citatie van publicaties van de deelnemende sociologen door andere wetenschappers. Dat is discutabel. Dat betekent dat hun rangordes niet zuiver gebaseerd zijn op productie maar ook reputatie een rol gaat spelen, althans al men van de aanname uitgaat dat veel citeren ook betekent dat een artikel gewaardeerd wordt. Citaties meetellen (hoe boeiend wellicht ook) vervormt de uitkomsten van de prestatiemeting.

Stokman c.s. exit

Maar belangrijk is nu vooral: werd de aandacht die Stokman c.s. nog hadden voor diversiteit aan onderzoeksoutput in de maatschappijwetenschappen, en voor studie van Nederlandse objecten en rapportage in de Nederlandse taal door maatschappijwetenschappers, met name sociologen, bestendig? Nee, Stokman c.s. dolven het onderspit. Wetenschappers werden door universitaire leidinggevenden geprest om in het Engels te publiceren. Gevolg, ze waren minder en minder te bewegen tot Nederlandstalige artikelen in Nederlandstalige tijdschriften. Ze hadden ook weinig trek meer in deelname aan debatten in dag- en weekbladen. En boeken telden in de maatschappijwetenschappen, met uitzondering van dissertaties, niet meer mee in de rankings; bundels evenmin. Van groen gras is geen sprake meer?

Zoveel tijd verder

Door het nieuwe 'tellen, turven en rangordenen' van zeg maar na 2000, ontstaat de nieuwe cultuur van universitaire professionalisering: alleen voor vakgenoten schrijven. Dat leidt in zekere mate tot zich afkeren van de samenleving. Bedenk daarbij dat artikelen gemiddeld slechts door vijf mensen gelezen worden en er veel meer geschreven worden dan mensen kunnen lezen. Daar krijg je op den duur last mee, meent Jan-Willen Duyvendak. De Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV), waarvan hij in 2014-2015 voorzitter was, heeft dat ingezien. In *'Naar een evenwichtiger kwaliteitsbeoordeling van sociologisch onderzoek'* zegt de NSV (2013) dat het ironisch is dat publiceren iets wordt *voor steeds minder publiek*. Dat heet *de publicatieparadox*. Wat telt als publicatie bereikt niet langer enig publiek in Nederland, terwijl wat wel door het publiek wordt gelezen (boeken, artikelen in het Nederlands) niet wordt erkend als publicatie en steeds minder worden geschreven. Aldus de genoemde nota.

De druk om in het Engels te publiceren is enorm en alles draait om punten, meent Jan-Willem Duyvendak (NRC Weekend, 18 mei 2013). Dat is een probleem omdat de Nederlandse samenleving juist het object van onderzoek van in Nederland werkzame universitaire sociologen is of ook object van onderzoek is. Door de internationalisering krijg je een soort effect als 'je bent kenner van de Zuidpool maar publiceert alles daarover in de Noordpool'. Er worden ook steeds meer jonge onderzoekers (aio's) aangenomen die niets

van Nederland weten, geen onderzoek doen naar de Nederlandse samenleving en ook nauwelijks met Nederlanders spreken over hun samenleving. Aldus is de voorzitter te parafaseren.

Een onderzoek naar de drinkgewoonten van gescheiden mannen uit enkele Zuid-Europese landen, een onderzoek naar armoede onder expats in Afrikaanse landen of naar de gevolgen van de terugtrekking van de verzorgingsstaat, duidelijk is dat bij het tellen en rangordenen niet naar de relevantie van de inhoud van de publicaties gekeken wordt (elke inhoud is goed) en evenmin of het onderzoek iets met Nederland van doen heeft en dat is volgens de NSV een probleem. Alles telt eigenlijk alleen als het maar in een tijdschrift staat, in het Engels is geschreven en de toets van beoordelaars doorstaat.

Wat wordt dan bepleit door de NSV?

1. De lijst met beoordelingscriteria moet anders zijn dan universiteitsbestuurders thans gebruiken: meer variatie en evenwicht. Acceptatie van een grotere reeks kennisdragers is gewenst. Het boek kan niet worden gemist. Dat geldt ook voor bijdragen aan vakbladen en rapporten voor opdrachtgevers. De huidige praktijk van publiceren en beoordelen in de sociologie deugt niet.
2. De sociologie kan als maatschappijwetenschap niet in het luchtledige functioneren, maar moet wortels hebben in de samenleving, in de thuisbasis: een nationale oriëntatie en internationale blik.
3. Een sociologie-afdeling moet de actieve benutting van de door haar voortgebrachte kennis stimuleren. Waar nodig moet zij daarvoor zelf de praktijken opzoeken. Dat vereist aanwezigheid in publieke media en een zichtbare deelname aan het maatschappelijke debat. Ook een herwaardering van het leerboek als gezaghebbende samenvatting en communicatie van kennis is op zijn plaats.
4. Toepassing behoort tot het wezen van een empirische sociale wetenschap. In de sociologie is dit aspect onderontwikkeld. Dit betekent tevens dat de door de Koninklijke Academie van Wetenschappen (KNAW) verlangde benutting van kennis (valorisatie) niet zo maar tot stand komt. Afdelingen doen er goed aan actief te werken aan de voorwaarden voor benutting. Samenwerking met maatschappelijke partners verdient een plaats onder de kwaliteitsindicatoren.
5. Een betrekkelijk klein vakgebied als de sociologie heeft gemeenschappelijke voorzieningen nodig om goed te kunnen functioneren. Om te voorkomen dat afdelingen zich als 'free riders' gaan gedragen, is het wenselijk om bijdragen aan de collectieve infrastructuur in de kwaliteitsbeoordeling op te nemen. Daartoe behoren in ieder geval: de Nederlandse tijdschriften, de data-infrastructuur, de beroepsvereniging.
6. Het nieuwe stelsel indicatoren voor kwaliteitsbeoordeling moet ruimte bieden voor de snel groeiende rol van het internet. Zowel voor de communicatie met het publiek als voor de discussie tussen wetenschappers onderling biedt het internet grote voordelen. Nu al geldt: wie niet meedoet op het internet, is niet serieus bezig met discussie. Bij het

herijken van kwaliteitsindicatoren is het van belang op dit punt niet achter de feiten aan te lopen.

De NSV tracht te corrigeren, maar lukken doet het nog niet zichtbaar. Van het vergelijken van vakgroepen door middel van benchmarking komt echter niet zoveel terecht. Maar bij de toekenning van subsidies wel. Dan speelt een positieve 'past performance' onmiskenbaar een duidelijke rol.

Wel rangorde, geen benchmarking

We zien dus dat het meten van prestaties van opleidingen en van wetenschappers aan universiteiten opmarcheerde. Weinig sociologen konden of wilden zich eraan onttrekken. Wat hier over sociologen gesteld is, zou doorgetrokken kunnen worden naar andere disciplines. Het is daardoor begrijpelijk dat de scientometrie, als het studiegebied gericht op het meten van wetenschappelijke productie, vooruitgang, netwerken en andere aspecten, een opmars doormaakte. Namen op dit gebied zijn hier: Ton van Raan, Paul Wouters.

De figuren maken nog iets anders duidelijk. Tellen en rangordenen van personen is wel een vorm van prestatiemeting maar *geen benchmarking*. Benchmarking betreft altijd het vergelijken van *eenheden* zoals integrale organisaties (school, universiteit, gemeente, politiekorps, enz.); organisatiedelen (zoals faculteiten, vakgroepen of afdelingen); onderzoeksprogramma's; of opleidingen.

Benchmarking van personen bestaat niet maar wel van vakgroepen, opleidingen, onderzoeksprogramma's. Het alleen maar tellen, vergelijken en rangordenen van opleidingen is niet genoeg om van benchmarking te kunnen spreken. Verschilanalyses (gericht op verklaring), het zoeken naar 'beste' praktijken en een verbeterstreven is ook essentieel om van benchmarking te kunnen spreken.

Terug naar de kwaliteit van meting, nu in een andere sector. Kunnen we meten wat werkelijk het beste is, wat het beste onderwijsprogramma is en de beste onderzoeksgroep? Er is twijfel over het maken van vergelijkingen en rangordes, zonder voldoende kennis van achtergronden. Valt die twijfel breder te trekken dan onderwijs of onderzoek? Inderdaad. Neem de productie van rechtbanken in het toewijzen van vonnissen. Rechtbank K wijst meer vonnissen dan rechtbank L, M, N, O en P. Misschien heeft rechtbank K een betere werkorganisatie opgebouwd of specifiek een betere toepassing van informatie- en communicatietechnologie of beschikken rechters hier over betere ondersteuning waardoor deze rechters van rechtbank K meer vonnissen kunnen wijzen dan die van rechtbank L, M, N, O en P. Dat zou een goede zaak zijn. Vergelijking en rangordening van rechtbanken is zinnig als vertekening vermeden is, een nadere analyse ook een verklaring voor verschillen oplevert en bij voorbeeld de aard van de werkorganisatie een verklaring biedt.

4. Bezinning: drie perspectieven op prestatiemeting

Hoe nu op een wat meer abstract niveau naar die prestatiemetingen te kijken?

Eerste redenering over prestatiemeting: de positivo's

De in het voorgaande ontvouwde redenering is ondanks bedenkingen een positieve redenering. Het grondpatroon in de redenering luidt als volgt. Een overheidsbestuur stelt

budget ter beschikking, pleegt een of interventies en wil daarna weten wat dit aan prestaties oplevert ('output') en zo mogelijk ook wat de zichtbare effecten zijn ('outcomes'). Of het nu om onderwijs- of onderzoeksgelden gaat of prestaties van rechtbanken. De redenering is: prestaties zijn te meten, prestatiemeting is nuttig en die kan de vorm aannemen van een vergelijking, rangordening, analyse van verschillen in de rangordening en het opzoeken van 'goede praktijken' onder koplopers. Die analyse kan dan de opstap naar verbetering zijn. Als men rekening houdt met valkuilen en beperkingen van de benchmarking en met voldoende relativisering kennis neemt van bevindingen, worden misverstanden voorkomen en wordt hopelijk leed voorkomen.

Tweede redenering over prestatiemeting: kritisch

Een contraire verhaallijn stelt kanttekeningen bij omvattende prestatiemeting, (kwantitatieve) streefcijfers en rangordeningen in het openbaar bestuur. In deze denklijn wordt gesteld dat wat de overheid voortbrengt niet of nauwelijks te meten is. Soms wordt daarvoor de pijlen gericht op het zogenaamde neoliberale denken, waarin de overheid als een bedrijf gezien zou worden (Ankersmit en Klinkers, 2008). Ook als anders gedacht wordt over neoliberalisme, kan men verdedigen dat de overgrote meerderheid van overheidsorganisaties geen bedrijf is dat werkt als een private onderneming met winst oogmerk. Het handelen van een overheidsbestuur kan dus, in deze kritische redenering ook *niet* gevat worden in termen van eendimensionale prestaties (prijs, omzet, winst), prestatiecijfers en prestatiemeting, laat staan dat een rangordening van prestaties van organisaties (vakgroepen etc.) is te maken en te zoeken is naar 'de beste' of 'het beste'. De aanhangers van deze kritische verhaallijn menen dat er zoveel beperkingen zitten aan meting dat het nooit goed komt. Zij voeren de gang van zaken rond het meten van onderzoekprestaties aan universiteiten graag op als bewijs. Zij weten dat gebruikers van prestatiemeting blijven doorslaan zolang meetresultaten meetellen in de strategische meerjarenafspraken en de bekostigingssystematiek van het departement van onderwijs naar universiteiten, die vervolgens weer door de colleges van bestuur worden doorvertaald naar faculteiten. Dat proces zet zich vervolgens door naar personen. Het leidt tot de norm dat een hoogleraar aan de Erasmusuniversiteit minstens een promovendus per jaar over de eindstreep moet zien te brengen. En medewerkers van een faculteit van de Nijmeegse universiteit te horen krijgen dat alleen internationaal gepubliceerde artikelen meetellen als erkende 'output'.

Rangordeningen lopen in deze kritische benadering volgens sommigen uit op verderfelijke *scorebordmanagement*. Die werkwijze doet onrecht aan de meerdimensionaliteit van kwaliteit. Zelfs of een betaald voetbalorganisatie 'gezond' is, hangt niet alleen samen met een plaats op de ranglijst in een profvoetbalcompetitie maar ook met de bestuurlijke, organisatorisch en financiële organisatie van de club; de bestuurscultuur, de onderlinge verhoudingen in de club en de aanwezigheid van 'gewichten en tegenwichten'; de kwaliteit van 'het spelersmateriaal' en de trainersstaf; de medische en psychosociale begeleiding; de jeugdopleiding en doorstroming van jongeren naar andere elftallen en clubs; het sponsorbeleid; de omvang van het publiek dat wedstrijden bezoekt; de kwaliteit van de infrastructuur, zoals van het stadion; en de plaats op de sportiviteitsindex. Is scorebordmanagement dan iets dan alleen universiteiten bedreigt?

In het middelbaar beroepsonderwijs, bij regionale opleidingscentra, komen zelfs de termen *dashboard-sturing* of *management dashboards* regelmatig voor. Deze kwalificatie valt op te maken uit externe audits die de afgelopen acht jaar zijn uitgevoerd (2008-2016). Daarmee wordt de indruk gewekt alsof een instellingsbestuur een chauffeur in een auto is die voor het bereiken van bepaalde gewenste uitkomsten op een of meer knoppen drukt. Matthieu Weggeman gebruikt, om een dergelijke aanpak te hekelen, zelfs woorden als 'headquarters', 'control room' en 'management cockpit'; begrippen die hij liever niet in verband gebracht ziet met professionaliteit. Aan dashboard-sturing ligt, zo stelt hij, een *mechanisch beeld* ten grondslag over maakbaarheid, een beheerparadigma (Weggeman, 2007: 28). Men kan ook spreken over een cybernetisch proces, alsof een thermostaat 'aanspringt' voor opwarming van een ruimte als de temperatuur onder een bepaalde waarde daalt. Zo kan men echter een organisatie van professionals *niet* besturen. Professionals laten zich zo ook niet besturen. We hebben niks tegen gebruik van technische hulpmiddelen in welke organisatie dan ook, maar een dergelijke wijze van denken past niet in een organisatie die veel professionaliteit herbergt, en professionele autonomie en expertise kent. Kwaliteit is veel meer dan een kwantificeerbare prestatie, meer dan een cijfer of een rangordening in een competitie.

Deze critici van prestatiemeting kijken naar een universiteit als een organisatie waarvan medewerkers waarden overdragen aan een toekomstige generatie leiders van het land. Bovendien, medewerkers schrijven ook wel eens een boek (dat ten onrechte niet meetelt bij bestaande prestatiemeting en rangordening) en ze leveren een bijdrage aan het maatschappelijk debat of aan een productinnovatie (wat ook niet meetelt als onderzoeksoutput). En deze critici zien dat onderwijs, zoals in een Mba, geen geheel van standaardproducten is dat eenmaal van kwaliteit daarna ook jarenlang van kwaliteit blijft.

De productiekwaliteit van rechtbanken is ook niet zonder meer telbaar. Natuurlijk kan men het aantal vonnissen van rechters wel tellen. Maar recht spreken is ook een proces dat met de nodige zorgvuldigheidseisen gepaard gaat. Snelheid is niet het enige criterium. Rechters zijn bovendien in de praktijk afhankelijk van de werkvoorbereiding door het Openbaar Ministerie. Levert dit dossiers op tijd aan? En: worden rechters goed ondersteund en worden zittingen goed gepland?

Zo gezien, is het maken van vergelijkingen en ranglijstje een begrensde iets. Wie prestaties uitsluitend in cijfers uitdrukt, doet onrecht aan de prestaties die veelal door professionals worden geleverd, zoals door docenten, onderzoekers of rechters. Kenmerkend voor professionals is dat ze geen standaardproducten leveren en 'uitrollen'.

Daar komt bij dat veel prestaties van professionals van relationele aard zijn en relaties laten zich moeilijker in cijfers vangen. Er zijn in organisaties vaak ook meerdere afdelingen of personen bij betrokken. De toerekenbaarheid van prestaties aan één organisatie is lastig als een organisatie onderdeel is van een keten van organisaties die werkt aan een taak, bij voorbeeld omdat advies moet worden ingewonnen of andere organisaties een deel van het werk doen. Denk maar eens aan de justitiële keten of jeugdzorg. Dan zijn de kwaliteiten van prestaties niet in een cijfer te vangen dat slechts verbonden is met één organisatie. Kwaliteit van prestaties van netwerken is meer dan een louter kwantificeerbare prestatie van een organisatie.

Wie toch probeert prestaties van organisaties, zoals scholen, universiteiten, instellingen voor middelbaar beroepsonderwijs of rechtbanken in cijfers te vangen, schiet door of wordt zelfs verketterd. Zo is de redenering in dit tweede perspectief, dat we plaatsen tegenover het positieve perspectief

Derde redenering: de langere termijn

Er zijn nu twee redeneerlijnen tegenover elkaar gezet: de positieve en de kritische lijn. In de positieve kijk is prestatiemeting zonder meer mogelijk en zijn er voor benchmarking veel mogelijkheden. In de kritische benadering is prestatiemeting ook wel mogelijk maar wordt geaccentueerd dat niet alle kwaliteitsaspecten kwantificeerbaar en dus in getallen te vatten zijn.

Er is nog een derde aanzet tot een verhaallijn mogelijk, eveneens een kritische lijn. Is iets op langere termijn gezien het beste of niets? De bekende socioloog Johan Goudsblom, die zijn hele volwassen leven lang al aforismen formuleerde (Goudsblom, 1958, 1976, 1998), liet de volgende uitspraak optekenen: *'niets is het beste'* (Elsevier, 22 juni 2013). Een mooi kort aforisme waarmee hij, onbedoeld wellicht, twijfel zaait over vergelijking en rankings, ook in *andere* contexten dan onderwijs of rechtbanken.

'Niets is het beste' is een meer dan dubbelzinnige uitspraak. Ten eerste wordt het 'niets' van de grote leegte hiermee bejubeld. Met het grote 'niets' zijn we het beste af, zo lijkt een interpretatie te kunnen luiden. Waarom zou er zoveel van hetzelfde moeten zijn, zo dat één daarvan als het beste in de rangorde wordt betiteld? Het is ook mogelijk te zeggen dat *variëteit* van belang is. Zorg – metaforisch gesteld - niet zozeer voor een jacht op de teelt van de beste appel maar teel uiteenlopende soorten appels. Zet bovendien in op vele soorten fruit.

De uitspraak verwijst ten tweede ook naar 'dat het altijd weer beter kan': de eeuwig durende en nooit eindigende strijd voor het betere. Wat vandaag het beste lijkt, is het morgen of over een jaar al niet meer. Althans dat staat niet vast. 'Niets is eeuwig en vanzelfsprekend het beste'.

Een derde interpretatie van 'niets is het beste' houdt in dat het maar helemaal de vraag is wat in welk opzicht het beste is. Wat in één opzicht het beste is of lijkt, hoeft dat in andere opzichten helemaal niet te zijn. Wat in het Mba-voorbeeld als een financieel aantrekkelijk programma oogt, is misschien een programma dat inhoudelijk 'dun' is, niet diep gravend en bovendien enkele jaren later al weer verouderd is. Dat vroege partners uit Finland en Ierland geen deel meer uitmaken van het organiserend universitair EuroMba-consortium en plaats maakten voor een Poolse en Spaanse instelling kan wellicht duiden op een strategiewijziging bij de partneruniversiteiten, op twijfel over de financiële voordelen, op te weinig 'verbinding' in de gemeenschappelijke sturing, op een als gebrekkig gepercipieerd actualiteit van het programma voor deelnemers uit de betreffende landen Finland en Ierland of een combinatie hiervan. Dat zijn nieuwe aspecten van kwaliteit. Het zijn natuurlijk slechts hypothesen maar ze belichten dat er meerdere waarheden (kunnen) zijn, uitgaande van uiteenlopende kwaliteitsaspecten. Culturele verschillen kunnen ook uitmaken.

Met dit aforisme van Goudsblom wil gezegd zijn dat benchmarking in de vorm van vergelijking van organisaties of organisatieonderdelen, ranking en verklaring van verschillen en het zoeken naar een goede praktijk een intrigerend meerdimensionaal verschijnsel is. En dat zo maar streven naar ‘het beste’ tal van vragen oproept. Wat is het beste?

Literatuur

- Aardema, H., *Stille waarden – Een reflectie op overnormering in publiek management*, OU, Heerlen, 2005.
- Aardema, H., W. Derksen, M. Herweijer en P. de Jong (red.), *Meerwaarde van de bestuurskunde – Liber amicorum voor prof.dr. Arno F.A. Korsten*, Boom Lemma, Den Haag, 2010.
- Anand, G. & R. Kodali, Benchmarking the benchmarking models, in: *Benchmarking - An International Journal*, vol. 15, 2008, nr. 3, pp. 257-291.
- Ankersmit, F. en L. Klinkers (red.), *De tien plagen van de staat – De bedrijfsmatige overheid gewogen*, Van Gennep, Amsterdam, 2008.
- Argyris, C. & D. Schön, *Organizational Learning - A Theory of Action Perspective*, Addison-Wesley, Reading, MA, 1978.
- Argyris, C., Double loop learning in organizations, in: *Harvard Business Review*, vol. 55, 1977, nr. 5, pp. 115-125.
- Barzelay, M., *The New Public Management – Improving Research and Policy Dialogue*, University of California Press, Berkeley, 2001.
- Behn, R.D., *Rethinking democratic accountability*, Brookings, Washington, 2001.
- Behn, R.D., Why measure performance? - Different Purposes Require Different Measures, in: *Public Administration Review*, 2003, vol. 63, nr. 5, pp. 586-606.
- Bekkers, V., *Beleid in beweging*, Boom/Lemma, Den Haag, 2012.
- Bentlage, F.A. e.a., *De excellente overheidsorganisatie*, Kluwer, Deventer, 1998.
- Berg, Y. van den, P. Hanemaayer, Y. Wever en S. Monod de Froideville, *Evaluatie transparantiebenchmark*, Den Haag, 14 nov. 2013.
- Blank, J., F. Felsö en H. de Groot, Beter benchmarken, in: *TPC* (tijdschrift public controlling), dec. 2011, pp. 4-9.
- Blank, J., M. van der Ende, B. van Hulst & R. Jagtenberg, *Bench Marking in an International Perspective - An International Comparison of the Mechanism and Performance of the Judiciary System*, Rotterdam, 2004.
- Blank, J.L.T. (ed.), *Public Provision and Performance*, Emerald Group Publ., Amsterdam, 2000.
- Blank, J.L.T. en E. Eggink, Doelmatigheid van verpleeghuizen, in: *Openbare Uitgaven*, 1998, nr. 1, pp. 14-22.
- Blank, J.L.T. en E. Eggink, *Zuinig op zorg- Een empirisch onderzoek naar de productiviteitsstructuur van verpleeghuizen*, SCP/Vuga, Rijswijk, 1996.
- Blank, J.L.T. en P.M. Koot, Zuinig met water – Een empirisch onderzoek naar de efficiëntie van de bedrijven in de drinkwatersector, in: *Tijdschrift voor Openbare Financiën*, jrg. 36, 2004, nr. 2, pp. 51-63.
- Blank, J.L.T., A.C.M. Dumaij en B.L. van Hulst, *Ziekenhuismiddelen in verband – Een empirisch onderzoek naar productiviteit en doelmatigheid in de Nederlandse ziekenhuizen 2003-2009*, IPSE, Delft, 2011.
- Blank, J.L.T., Benchmarken of de kunst van het vergelijken, in: *ESB*, 29 mei 1998, pp. 432-435.
- Blank, J.L.T., Data Envelopment Analysis: een goede praktijk, op www.benchmarkenindepubliekesector.nl, Kenniskamer Benchmarken Publieke sector, Min. van BZK, 2003.
- Blank, J.L.T., *Principes van productiviteitsmeting*, Shaker Publishing, Maastricht, 2010.
- Boelhouwer, J. en R. Gilsing, *De sociale staat van de gemeente*, SCP, Den Haag, 2012.
- Boer, H.F. de, J. Enders & L. Leislyte, Public sector reform in Dutch higher education: the organizational transformation of the university, in: *Public Administration*, vol., 85, 2007, nr. 1, pp. 27-47.
- Boers, I. en C. van Montfort, Raden van toezicht, in: Bovens, M.A.P. en Th. Schillemans (red.), *Handboek publieke verantwoording*, Boom Lemma, Den Haag, 2009, pp. 143-161.
- Bogt, H. ter, en S. Tillema, Kunst en zaken – Hoe New Public Management en verzakelijking ook doordringen in de theatersector, in: Bogt, H. ter, P. Jansen en S. Tillema (red.), *Met het oog op de publieke zaak*, RUG, Groningen, 2010, pp. 49-64.
- Bogt, H.J. ter, Ambities en werkelijkheid van New Public Management: de moeizame managementvernieuwingen bij lagere overheden in Nederland, in: *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, april 2006, pp. 170-179.
- Boivard, T. & E. Löffler (eds.), *Public Management and Governance*, Routledge, Londen, 2003.
- Bommeljé, B., Alma mater is een beetje hersendood, in: *NRC Handelsblad*, Opinie & Debat, 4 september 2011, p. 1.

Bongers, F.J. en D. Verlet, Indicatoren en beleid: doe meer met ongeveer, in: *Bestuurswetenschappen*, jrg. 67, 2013, nr. 1, pp. 36-55.

Boogers, M.J.G.J.A., Hoe beoordelen inwoners hun gemeentebestuur en waar hangt dat oordeel van af?, in: *Bestuurswetenschappen*, jrg. 67, 2013, nr. 4, pp. 19-41.

Boomkens, R., *Topkitsch en slow science – Kritiek van de academische rede*, Van Gennep, Amsterdam, 2008.

Bordewijk, P. en H. Klaassen, *Begroten met beleid – Pleidooi voor planning en control op maat bij de gemeenten*, Sdu, Den Haag, 2011.

Bordewijk, P. en H. Klaassen, *Wij laten ons niet kennen – Een onderzoek naar het gebruik van kengetallen bij negen grotere gemeenten*, VNG Uitgeverij, Den Haag, 2000.

Bortel, G. van, J. Hoekstra en M. Elsinga, *Vijf jaar corporatievisitaties - Balanceren tussen verantwoord en leren*, TU Delft, Delft, 2012.

Bos, R. ten, *Fashion and utopia in management thinking*, KUB, Tilburg, 2000.

Bos, R. ten, *Modes in management*, Boom, Amsterdam, 2005 (2^e druk).

Bouckaert, G. & J. Halligan, Comparing Performance across Public Sectors, in: Dooren, W. van, en S. van de Walle (eds.), *Performance Information in the Public Sector- How it is used*, Palgrave, Londen, 2008, pp. 72-94.

Bouckaert, G. & J. Halligan, *Managing performance. International comparisons*, Routledge, London, 2008.

Bouckaert, G. & J. Halligan, Performance and Performance Management, in: B. Guy Peters & J. Pierre (eds.), *Handbook of Public Policy*, Sage, Londen, 2006, pp. 443-460.

Bouckaert, G. & W. Balk, Public Proactivity Measurement: Diseases and Cures, in: *Public Productivity and Management Review*, vol. 15, 1991, nr. 2, pp. 229-235.

Bouckaert, G. & W. van Dooren, Performance Measurement and Management in Public Sector Organizations, in: Boivard, T. & E. Löffler (eds.), *Public Management and Governance*, Routledge, Londen, 2009, pp. 151-165.

Bouckaert, G. en T. Auwers, *Prestaties meten in de overheid*, Brugge, 1999.

Bouckaert, G., A. Hondeghem, J. Voets, S. op de Beeck en E. Cautart (red.), *Handboek overheidsmanagement – Overheid in beweging*, Vanden Broele, Brugge, 2011.

Bouckaert, G., B. De Peuter en W. van Dooren, *Metten en vergelijken van lokale bestuurlijke ontwikkeling: een monitoringsysteem voor het lokaal bestuur in Vlaanderen*, Die Keure, Brugge, 2003.

Bouckaert, G., Improving Public Performance, in: Halachmi, A. & G. Bouckaert (eds.), *The Enduring Challenges in Public Management*, Jossey-Bass Publ., San Francisco, 1995, pp. 379-413.

Bouckaert, G., Prestaties en prestatie management in de publieke sector, in: *Tijdschrift voor Economie en Management*, 2006, nr. 3, pp. 237-265.

Bouckaert, G., *Productiviteit in de overheid*, VCOB, Leuven, 1990 (diss.).

Bouckaert, G., Renewing Public Sector Performance Management, in: Jann, W., M. Röber & H. Wollmann (Hrsg.), *Public Management: Grundlagen, Wirkungen, Kritik*, Sigma, Berlijn, 2006, pp. 119-133.

Bouwmans, H., Burgers nemen hun gemenete de maat, in: *Binnenlands Bestuur*, 13 maart 2009, pp. 6-7.

Bovens, M. en Th. Schillemans, Publieke verantwoording: de staat van de verantwoordingsstaat, in: Andeweg, R. en J. Thomassen (red.), *Democratie doorgelicht – Het functioneren van de Nederlandse democratie*, Leiden University Press, Leiden, 2011, pp. 439-457.

Bovens, M.A.P. en Th. Schillemans (red.), *Handboek publieke verantwoording*, Boom Lemma, Den Haag, 2009.

Bovens, M.A.P., P. 't Hart en M.J.W. van Twist, *Openbaar bestuur*, Kluwer, Deventer, 2007 (zevende druk).

Boyne, G.A., K.J. Meier, L.J. O'Toole jr & R.M. Walker (eds.), *Public Sector Performance – Perspectives on Measurement and Management*, Cambridge UP, Cambridge, 2006.

Boyne, G.A., O. James, P. John & N. Petrovsky, Top Management Turnover and Organisational Performance: A Test of a Contingency Model, in: *Public Administration Review*, vol. 71, july/august 2011, nr. 4, pp. 572-582.

Braak, H. ter, en G. von Grumbkow, *Intensief samenwerken in het BEL-model*, WagenaarHoes/InAxis, Zeist, 2008.

Brans, M., A.P.M. Giesbers en A.J. Meijer, Alle ogen op ziekenhuizen gericht? De effecten van openbaarheid van prestatiegegevens, in: *Bestuurswetenschappen*, jrg. 62, 2008, nr. 2, pp. 32-53.

Bressers, J.Th.A. en A. Hoogerwerf (red.), *Beleidsvaluatie*, Samsom, Alphen a.d. Rijn, 1995.

Brinkerhoff, R.O. & D.E., Dressler, *Productivity Measurement – A Guide for Managers and Evaluators*, Sage, Londen, 1990.

Brug, I. van der, R. van Dellen, F. Lustenhouwer e.a., *Sturen met benchmarks- Via meten en vergelijken tot betere bedrijfsprestaties komen*, Aedes, juli 2008.

Bruijn, H. de, Afrekenen op prestatie leidt tot bureaucratie, in: *NRC*, 3 jan. 2003.

Bruijn, H. de, en J. van Helden, Effectief prestatie management bij professionele organisaties in de publieke sector, in: *Overheidsmanagement*, jan. 2007, nr. 1, pp. 20-26.

Bruijn, H. de, Maak spanningen management & professionals vruchtbaar, in: Brink, G. van den, Th. Jansen en D. Pessers (red.), *Beroepszeer*, Boom, Amsterdam, 2005, pp. 143-155.

Bruijn, H. de, *Managers en professionals*, Sdu, Den Haag, 2008.

Bruijn, H. de, *Managing Performance in the Public Sector*, Routledge, Londen, 2007.

Bruijn, H. de, Outputsturing in publieke organisaties, in: *M&O*, mei/juni 2002, nr. 35-22.

Bruijn, H. de, *Prestatiemeting in de publieke sector*, Lemma, Utrecht, 2001.

Brunings, D., *Benchmarking bij Nederlandse gemeenten – Van meten tot leren*, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2011.

Callahan, K., *Elements of Effective Governance*, Taylor & Francis, Boca Raton, 2007.

Camp, R.C., *Benchmarking – Het zoeken naar de beste werkmethode die leiden tot superieure prestaties*, Kluwer, Deventer, 1992.

Charbonneau, E. & F. Bellavance, Blame Avoidance in Public Reporting: Evidence from a Provincially Mandated Municipal Performance Measurement Regime, in: *Public Performance & Management Review*, vol. 35, march 2012, nr. 3, pp. 399-422.

Cleuver, E. en J. Blank, Productieve politie – Een empirische analyse van de kostenstructuur van de Nederlandse politie, in: *Beleidswetenschap*, jrg. 20, 2006, nr. 3, pp. 52-67.

Commissie Benchmarking, *Handreiking beoordelingsproces commissie benchmarking – Leidraad voor benchmarkaanbieders*, Aedes, 2008.

Commissie-Van Rijn (Commissie Kwaliteitsmaatstaf Benchmarking), *Beter meten- Benchmarking de maat genomen*, Aedes, maart 2007.

Coolsma, Chr., Meten is slechts het begin van weten, in: Ridder, J. de, P.L. Polhuis en L.W.J.C. Huberts (red.), *Eigenzinnig bestuur*, Wolf Legal Publishers, Nijmegen, 2009, pp. 47-65.

Cuperus, R. en R. Lansink, Overheidje spelen is niet vrijblijvend, in: *NRC Handelsblad*, 22 aug. 2013, p. 15.

Davidse, H., *'Je moet schieten, anders kun je niet scoren' en andere citaten van Johan Cruijff*, Uitgeverij BZZToH, Den Haag, 2008.

De Lancer Julnes, P., Performance Measurement Beyond Instrumental Use, in: Dooren, W. van, en S. van de Walle (eds.), *Performance Information in the Public Sector- How it is used*, Palgrave, Londen, 2008, pp. 58-72.

Deijkers, H. en A. van Leeuwen, Leeswijzer bij ranglijst van beste gemeenten, in: *Elsevier*, 29 juni 2013, pp. 54-55.

Denhardt, R.B., J.V. Denhardt & M.P. Aristigueta, *Managing Human Behavior in Public & NonProfit Organizations*, Sage, Londen, 2002.

Denhardt, R.B., *The Pursuit of Significance – Strategies for Managerial Success in Public Organizations*, Wadsworth Publ. Company, Belmont, 1993.

Denters, B. en T. Toonen, Bestuurskrachtmeting 3.0, in: Aardema, H., W. Derksen, M. Herweijer en P. de Jong (red.), *Meerwaarde van de bestuurskunde*, Boom Lemma Uitgevers, Den Haag, 2010, pp. 223-233.

Denters, S.A.H., Prestatiesturing in de theorie en praktijk van het Nederlandse grotestedenbeleid, in: *Beleidswetenschap*, jrg. 15, 2001, nr. 4, pp. 356-372.

Denters, S.A.H., Prestatiesturing: pronkstuk of probleem? Prestatiemeting in theorie en praktijk van het Nederlandse grotestedenbeleid, in: *Beleidswetenschap*, jrg. 15, 2001, nr. 4, pp. 356-371.

Derksen, W., A.F.A. Korsten en A.F.M. Bertrand (red.), *De praktijk van onderzoek*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1988.

Derksen, W., *Kennis en beleid verbinden: Praktijkboek voor beleidsmakers*, Boom Lemma uitgevers, Den Haag, 2011.

Dijke, A.J., *Van Benchmarken naar Benchleeren. Een onderzoek naar het leren van gemeenten van de benchmark Work First (2007)*, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2009.

Dijkstal, H. en J. Mans, *Krimp als structureel probleem – Rapportage topteam krimp voor Groningen*, Groningen, nov. 2009.

Dijkstra, G.S.A. en Th.A.J. Toonen, De prestaties van de Nederlandse rechterlijke macht vergeleken en gemeten, in: *Bestuurswetenschappen*, jrg. 58, dec. 2004, nr. 6, pp. 536-538.

Dimaggio, P.J. & W.W. Powell, The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields, in: *American Sociological Review*, vol. 48, 1983, nr. 2, pp. 147-160.

Dittrich, K., Het nieuwe Nederlandse accreditatiestelsel: doestellingen, verwachtingen en valkuilen, in: *Thema – Tijdschrift voor hoger onderwijs & Management*, 2010, nr. 4, pp. 23-27.

Dixon, R., C. Arndt, M. Mullers, J. Vakkuri, K. Engblom-Pekkala & C. Hood, A Lever for Improvement or a Magnet for Blame? Press and Political Responses to International Educational Rankings in Four EU Countries, in: *Public Administration*, vol. 91, 2013, nr. 2, pp. 484-505.

Donaldson, L., *The Contingency Theory of Organizations*, Sage, Londen, 2001.

Doorduyn, W.A., e.a., *Rotterdam vergelijkenderwijs – Benchmarks voor de verbetering van de bedrijfsvoering*, Gemeente Rotterdam, Rotterdam, 2002.

Dooren, W. van, en S. van de Walle (eds.), *Performance Information in the Public Sector- How it is used*, Palgrave, Londen, 2008.

Dooren, W. van, G. Bouckaert & J. Halligan, *Performance Management in the Public Sector*, Routledge, Londen, 2010.

Doorn, J.A.A. van, P. Meurs en T. Mijs (red.), *Het organisatorisch labrynth*, Het Spectrum, Utrecht, 1993.

Doorn, J.A.A. van, Wijk en stad: reële integratiekaders, in: Groenman, Sj. en H. de Jager (red.), *Staalkaart van de Nederlandse sociologie*, Van Gorcum, Assen, 1970, pp. 231-254.

Dorsch, J.J. & M.M. Yasin, A Framework for Benchmarking in the Public Sector, in: *International Journal of Public Sector Management*, vol. 11, 1998, nr. 2/3, pp. 91-115.

Douma, Th., *Accreditatie – Een zelfdiagnose*, Sdu, Den Haag, 2004.

Douma, Th., R. Stevens en R. in 't Veld, *Naar (h)erkende kwaliteit in het mbo*, Audit Akademia, Amersfoort, 2012.

Downs, A., *Inside Bureaucracy*, Little Brown, Boston, 1967.

Dozy, M.C., J. P. Laurier en W.J. van Noort (red.), *Balans van het organisatiesociologisch denken – Hoogtepunten uit het werk van Cor Lammers*, Het Spectrum, Utrecht, 1993.

Drew, S.A.W., From Knowledge to Action: The Impact of Benchmarking on Organizational Performance, in: *Long Range Planning*, vol. 30, 1997, nr. 3, pp. 427-441.

Dronkers, J., De maatschappelijke en wetenschappelijke waarde van internationale data over onderwijsprestaties, in: *Pedagogische Studiën*, vol. 88, 2011, pp. 122-131.

Duivenboden, H. van, en M. Lips (red.), *Klantgericht werken in de publieke sector – Inrichting van de elektronische overheid*, Lemma, Utrecht, 2001.

Duijvendak, M., *Wijde horizon, scherpe blik- Rurale geschiedenis en Noord-Nederland; Over rurale problematiek, sociale wetenschap en geschiedschrijving*, Groningen, 2002 (oratie).

Dunleavy, P., *Democracy, Bureaucracy and Public Choice*, Hemel Hampstead, 1991.

Elias, J., J.Th. van Ieperen e.a., *Doelmatigheid in de thuiszorg*, Bakkenist Management consultants, Amsterdam, 1997.

Elsacker, W.J. van, *Roles of performance measurement in local government – Explorative case studies in Dutch local government*, EPM Sneek, 2007 (diss. RUG).

Ende, D.A.P.W. van der, Bespreking van 'G. Bouckaert, Productiviteit in de overheid', in: *Openbare Uitgaven*, 1991, nr. 1, pp. 33-37.

Engbersen, G., *Fatale remedies*, Pallas Publ., Amsterdam University Press, 2009.

Engbersen, R. e.a., *Nederland aan de monitor*, NIZW Uitgevers, Utrecht, 1997.

Engelen, E., De manager heeft gewonnen, in: *NRC Handelsblad*, 18 juli 2012, p. 15.

Engelen, E., Welkom in Filistinia, in: Verbrugge, A. en J. van Baardewijk (red.), *Waartoe is de universiteit op aarde?*, Boom, Amsterdam, 2014, pp. 89-95.

Esch, R. van, 10 Jaar bedrijfsvergelijking zuiveringsbeheer bij de waterschappen, Bogt, H. ter, P. Jansen en S. Tillema (red.), *Met het oog op de publieke zaak*, RUG, Groningen, 2010, pp. 115-123.

Espeland, W.N. & M. Sauder, Rankings and Reactivity: How Public Measures Recreate Social Worlds, in: *American Journal of Sociology*, vol. 113, 2007, nr. 1, pp. 1-40.

Espeland, W.N. & M.L. Stevens, A Sociology of Quantification, in: *European Journal of Sociology*, vol. 49, 2008, nr. 3, pp. 401-436.

Espeland, W.N. en M.L. Stevens, Commensuration as a Social Process, in: *Annual Review of Sociology*, vol. 24, 1998, nr. 1, pp. 313-343.

Euwes, M., De Ziekenhuis Monitor als afgeleide van de MeyerMonitor; de praktische waarde voor het algemene ziekenhuis, in: Bossert, H., L. Meuleman, J. Weber en N. Zwennes (red.), *Public governance- Van theorie naar praktijk. Voorbeelden van vernieuwing in publieke organisaties*, Sdu, Den Haag, 2006, pp. 87-103.

Felsö, F., H. de Groot en A. van Heezik, *Benchmark gemeentelijk afvalbeheer – Een empirisch onderzoek naar de productiviteit en kostendoelmatigheid*, IPSE Studies 1011-6, TU Delft, 20-11.

Felsö, F., J. Wildschut, H. de Groot en Th. Niaounakis, *Contractvoorwaarden en de kostendoelmatigheid van gemeentelijk afvalbeheer*, IPSE-studie- 2012, TUDelft, dec. 2012.

Ferber, G., Benchmarking: wanneer is het best?, in: Berg, C. e.a. (red.), *Moderne bedrijfsvoering bij de overheid*, Sdu, Den Haag, 2003, pp. 193-208.

Francis, G. & J. Holloway, What have we learned? Themes from the literature on best practice benchmarking, in: *International Journal of Management Reviews*, vol. 9, 2007, nr. 3, pp. 171-189.

Frederickson, H.G., *The Public Administration theory Primer*, Westview Press, boulder, 2003.

Frey, B.S. & M. Osterloh, Onderzoeksevaluaties: verborgen kosten, twijfelachtige voordelen en betere alternatieven, in: Jansen, Th., G. van den Brink en J. Kole (red.), *Beroepstrots*, Boom, Amsterdam, 2009, pp. 194-218.

Freytag, P.V. & S. Hollensen, The process of benchmarking, benchlearning and benchaction, in: *The TQM Magazine*, vol. 13, 2001, nr. 1, pp. 25-33.

Fukuyama, F., *Het bouwen van een staat*, Uitgeverij Contact, Amsterdam, 2005.

Goedee, J. en A. Entken, *(Ont)keten- Implementeren van werken met ketens*, Lemma, Den Haag, 2006.

Goodijk, R., *Falend toezicht in semipublieke organisaties?*, Van Gorcum, Assen, 2012.

Goodsell, Ch., Reinvent government or rediscover it?, in: *Public Administration Review*, jan./febr. 1993, nr. 1, pp. 85-87.

Goodsell, Ch., *The Case for Bureaucracy*, Chatham House Publ., Chatham, 1985.

Goudsblom, J., *Pasmunt*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1958 (1976).

Goudsblom, J., *Reserves*, Meulenhoff, Amsterdam, 1998.

Gow, J.L. & C. Dufour, Is the New Public Management a Paradigm? - Does it matter?, in: *International Review of Administrative Sciences*, vol. 66, 2000, nr. 4, pp. 573-597.

Gravesteyn, M., F. Evers, C. Wilderom en M. Molenveld, Leren van presteren op de werkvloer via zelfontwikkelde prestatie-indicatoren, in: *M&O*, sept./okt. 2011, pp. 62-82.

Greef, R.J.M.H. de, De veiligheidsregio's: verlengd lokaal bestuur of toch functioneel bestuur?, in: *De Gemeentestem*, jrg. 159, 10 oktober 2010, nr. 7324, pp. 449-457.

Grinwis, P., F. van der Meché en E. Spaans, *Weer in contact komen – Eindrapport Onderzoekcommissie Toezichtfunctie VUmc*, Amsterdam, 7 december 2012.

Grit, K., *Economisering als probleem*, Van Gorcum, Deventer, 2000.

Groenendijk, N.S., Benchmarking in de Europese Unie, in: *Tijdschrift voor Openbare Financiën*, 2004, nr. 3, pp. 139-153.

Groenman, S.J. en H. de Jager (red.), *Staalkaart van de Nederlandse sociologie*, Van Gorcum, Assen, 1970.

Gronouwe, J. en S. Spierings, *Concernsturing gemeente Heerlen – 'Het is nu of nooit'. Eindrapport*, PwC, 2011.

Groot, H. de (red.), *Benchmarking in de publieke sector*, Sdu, Den Haag, 2004.

Groot, H. de, Benchmarking als beleidsinstrument, in: SCP, *Doelmatigheid in de publieke sector in perspectief – Overdenkingen bij het afscheid van Jos Blank*, SCP, Den Haag, 2001, pp. 15-21.

Groot, H. de, en R. Goudriaan, *De productiviteit van de overheid*, Academic Service, Schoonhoven, 1991.

Groot, H. de, *Evidence-based Public Management*, UTwente, Enschede, 2010 (oratie).

Groot, H. de, *Tussen markt en politieke arena*, VU, Amsterdam, 2000 (oratie).

Groot, J.P., *De leefbaarheid van de dorpen in de gemeente Borger*, Landbouwhogeschool Wageningen, Wageningen, 1969.

Groot, J.P., *Kleine plattelandskernen in de Nederlandse samenleving – Schaalvergroting en dorpsbinding*, Landbouwhogeschool, Wageningen, 1972.

Groot, L.C.M. & T. Buddingh, The Influence of New Public Management Practices on Product Costing and Service Pricing Decisions in Dutch municipalities, in: *Financial Accountability & Management*, vol. 20, 2004, nr. 4, pp. 421-443.

Gunsteren, H. van, *Culturen van besturen*, Boom, Amsterdam, 1994.

Gunsteren, H. van, en E. van Ruyven (red.), *Bestuur in de ongekende samenleving*, Sdu uitgevers, Den Haag, 1995.

Hajer, M., Landschappen lezen, in: Bijl, R., R. van den Brink e.a. (red.), *Opvallend gewoon - Het bijzondere van Nederland*, SCP, Den Haag, 2013, pp. 176-184.

Hakvoort, J. & H. Klaassen, Benchmarking in non-profit organisaties, in: *Beleidsanalyse*, 1999, nr. 3, pp. 11-20.

Hakvoort, J. & H. Klaassen, International Benchmarking of Public Organizations: a Critical Approach, in: Pollitt, Chr., S. van Thiel & V. Homburg (eds.), *New Public Management in Europe – Adaptation and Alternatives*, Palgrave, Londen, 2007, pp. 107-135.

Hakvoort, J.L.M. en H.L. Klaassen, *Bedrijfsvoeringstechnieken voor overheid en non-profitorganisaties*, Sdu, Den Haag, 2004/ 2013.

Hall, P., *Great Planning Disasters*, Weidenfeld, Londen, 1980.

Hart, P. 't, P. de Jong en A.F.A. Korsten (red.), *Groepsdenken in het openbaar bestuur*, Samsom, Alphen, 1993.

Haselbekke, A. e.a., *Prestaties tellen*, VNG, Den Haag, 1990.

Haselbekke, A.G.J., Doelmatigheid en doeltreffendheid van gemeentelijk beleid, in: Korsten, A.F.A. en P.W. Tops (red.), *Lokaal bestuur in Nederland*, Samsom, Alphen a.d. Rijn, 1998, pp. 554-567.

Have, S. ten, W.D. ten Have, H. de Jong e.a., *Het managementmodellenboek*, Berenschot/ Elsevier, Den Haag, 1999.

Haver, L. en K. Tuitjer, *Ontwikkelen en (kwaliteits)sturing bij de Brandweer – Resultaat actualisering en voorstel verdere ontwikkeling Cicero*, NVBR, 3 dec. 2010.

Hendriks, F. & Th.A.J. Toonen (eds.), *Polder Politics*, Ashgate, Aldershot, 2001.

Herweijer, M. en F.M. Noordam, Inleiding, in: M. Herweijer e.a. (red.), *Alles in één keer goed. Juridische kwaliteit van bestuurlijke besluitvorming*, Kluwer, Deventer, 2005.

Herweijer, M. en R. Fraanje (red.), *Samen werken aan bestuurskracht- Intergemeentelijke samenwerking onderzocht*, Kluwer, Deventer, 2011.

Heusinkveld, S., *Surges and sediments - Organization concepts between transience and continuity*, KUN, Nijmegen, 2004 (diss.).

Hiemstra, J., *Presterende gemeenten*, Kluwer, Deventer, 2003.

Hoekstra, R.J., D. Berlijn, J. de Ridder e.a. (commissie-Hoekstra), *Evaluatiecommissie Wet veiligheidsregio's en het stelsel van Rampenbestrijding en Crisisbeheersing - Eindrapportage*, Den Haag, 13 september 2013.

Hofstee, E.W., Veranderend platteland, in: Groenman, S.J. en H. de Jager (red.), *Staalkaart van de Nederlandse sociologie*, Van Gorcum, Assen, 1970, pp. 254-275.

Hood, C. & A. Dunsire, *Bureaumerics*, Gower, Westmead, 1981.

Hood, C., A Public Management For All Seasons?, in: *Public Administration*, vol. 69, 1991, nr. 1, pp. 3-19.

Hood, C., R. Dixon & C. Beeston, Rating the Rankings: Assessing International Rankings of Public Service Performance, in: *International Public Management Journal*, vol. 11, 2008, nr. 3, pp. 298-328.

Hood, C. & R. Dixon, *A Government that Worked Better and Cost Less? – Evaluating Three Decades of Reform and Change in the UK Central Government*, Oxford University Press, Oxford, april 2015a.

Hood, C. & R. Dixon, What We Have to Show for 30 Years of New Public Management: Higher Costs, More Complaints, in: *Governance*, 2015b (to be published).

Hood, C., The 'New Public Management' in the 1980s. Variations on a Theme, in: *Accounting, Organisations and Society*, vol. 20, 1995, nr. 2/3, pp. 93-109.

Hoogerwerf, A. en M. Herweijer (red.), *Overheidsbeleid*, Kluwer, Deventer, 2008/2014 (9e druk).

Hoogerwerf, A., *Politiek als evenwichtskunst*, Samsom, Alphen, 1995.

Hoogwout, M., De benchmark BWT: monitor van een sector, in: *Bouwregels in de praktijk*, jrg. 2, mei 2007, nr. 5, pp. 16-18.

Hoogwout, M., *De rationaliteit van de klantgerichte overheid*, Uitgeverij Réunion, Nieuwegein, 2010.

Hoogwout, M., Het ontwerpen van overheidsbenchmarks. Een krachtig management- en verantwoordingsinstrument, in: *Public Controlling*, juni 2004, pp. 32-42.

Hospers, G.J. en N. Reverda, *Krimp, het nieuwe denken*, Boom Lemma, Amsterdam, 2012.

Houweling, P., *Beschikkingverlening in de beschikkingenfabriek*, RUG, Groningen, 1996.

Huijben, M. en A. Geurtsen, *Heeft iemand de overhead gezien? Een beproefde methode om de overhead te managen*, Academic Service, /Sdu, Den Haag, 2008.

Hulst, B.L. van, en H. de Groot, *Benchmark burgerzaken*, IPSE Studies 2011-7, TU Delft, 2011.

Inspectie Veiligheid en Justitie, *Staat van de Rampenbestrijding 2013*, Ministerie van Veiligheid en Justitie, Den Haag, maart 2013.

Inspectie Veiligheid en Justitie, *Ter plaatse! Onderzoek naar de opkomsttijden en dekkingsplannen van de brandweer*, Ministerie van Veiligheid en Justitie, Den Haag, 2012.

Inspectie voor de Gezondheidszorg, *Met de patiënt voor ogen*, Amsterdam, 2013.

Jansen, D.W.M., *De leefbaarheid van Borsele – Een onderzoek naar de meningen en opvattingen van de bevolking over een aantal woon- en leefaspecten in de gemeente*, Provinciaal Opbouworgaan Stichting Zeeland, Middelburg, 1972.

Jansen, E.P., New public management perspectives on performance and the use of performance information, in: *Financial Accountability and Management*, vol. 24, 2008, nr. 2, pp. 169-191.

Jansen, E.P., *Use, Needs and Determinants of Performance Information: Case Studies in Local Social Security*, Labyrint, Capelle a.d. IJssel, 2000.

Jansen, R.W.J., *Prestatie-onderzoek naar Nederlandse overheidsbedrijven*, UM, Maastricht, 1993.

Janzen, L. en C. Hoeben, Ontwikkeling gemeentelijke woonlasten 1998-2013, in: *Bank & Gemeente*, juli/aug. 2013, pp. 26-29.

Jilke, S., Meuleman, B. & S. Van de Walle, S., We need to compare, but how? Measurement Equivalence in Comparative Public Administration. *Public Administration Review*, vol. 75, 2015, nr. 1, pp.36-48.

Jochoms, M.P.C.M. en A. Sey, Naar intelligent presteren: uitdagingen voor leiderschap bij sturing met prestaties bij de politie, in: *Tijdschrift voor Veiligheid*, jrg. 6, 2007, nr. 1, pp. 21-35.

Jong, P. de, A.F.A. Korsten en H. van der Made (red.), *Ziekenhuizen: besluitvorming en management*, Van Gorcum, Assen, 1992.

Jong, P.O. de, *Beroep op tijd – Een onderzoek naar het tijdsbeslag van beroepsprocedures in eerste aanleg in het bestuursrecht*, Den Haag, 2004.

Jong, R. de, *De balans verstoord- Een rapport over de corporatiesector ten behoeve van de Parlementaire Enquête Woningcorporaties*, Aedes, Den Haag, februari 2013.

Jurriëns, J. en J. Sylvester, Verzelfstandigde overheidsorganisaties – Wat heeft verzelfstandiging ons geleerd? Een bedrijfskundige benadering, in: *M&O*, mei/juni 2005, pp. 42-60.

Kaashoek, B., G. Ongena en J. Raab, Netwerken die werken? Netwerkanalyse als instrument voor beleidsevaluatie, in: *Bestuurswetenschappen*, jrg. 63, 2009, nr. 5, pp. 55-73.

Kampermann, A. en A.F.A. Korsten, *Competentiemanagement*, WEKA, Amsterdam, 2007.

Karsten, L. en K. van Veen, *Managementconcepten in beweging: tussen feit en vluchtigheid*, Van Gorcum, Assen, 1998.

Keehley, P. (ed.), *Benchmarking for best practices in the public sector – Achieving performance breakthroughs in federal, state and local agencies*, San Francisco, 1996.

Kerr, C. A. e.a., Best-practice measures of resource utilization for hospitals: a useful complement in performance assessment, in: *Public Administration*, vol. 77, 1999, nr. 3, pp. 639-651.

Kerr, C. A. e.a., Best-practice measures of resource utilization for hospitals: a useful complement in performance assessment, in: *Public Administration*, vol. 77, 1999, nr. 3, pp. 639-651.

Kickert, W.J.M. & R.J. Stillman (eds.), *The Modern State and its Study: New Administrative Sciences in a Changing Europe and United States*, Edward Elgar, Cheltenham, 1999.

Kickert, W.J.M. & Th.A.J. Toonen, Public Administration in the Netherlands: Expansion, Diversification and Consolidation, in: *Public Administration*, vol. 64, 2006, nr. 4, pp. 969-987.

Kickert, W.J.M. (ed.), *Public Management and Administrative Reform in Western Europe*, Edward Elgar, Cheltenham, 1997.

Kickert, W.J.M. (red.), *Veranderingen in management en organisatie bij de rijksdienst*, Samsom, Alphen, 1993.

Kickert, W.J.M., E.H. Klijn & J.F.M. Koppenjan (eds.), *Managing Complex Networks*, Sage, Londen, 1997.

Kickert, W.J.M., *Europa en de crisis- Hoe Europese overheden omgingen met de bankencrisis, economische crisis en begrotingscrisis in 2008-2011*, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2012.

Kickert, W.J.M., *History of Governance in the Netherlands: Continuity and Exceptions*, Reed-Elsevier, Den Haag, 2005.

Kickert, W.J.M., *Public Management Reforms in The Netherlands*, Eburon, Delft, Delft, 2000.

KING, *Vergelijken, verbazen en verbeteren- Gemeentelijke benchmarkgids 2010*, Den Haag, 2010.

Kingdon, J.W., *Agenda, Alternatives, and Public Policies*, Longman, New York, 2003 (2^e editie) .

Klerk, A. de, *Het geheim van de goede corporatie*, Ondersteboven Advies en Raeflex, Den Haag, 2012.

Klunder, R., Hoe presteert de overheid?, in: *Intermediair*, jrg. 25, 17 november 1989, pp. 47-51.

Knaap, P. van der, en J. van Hofwegen, Naar een resultaatgericht sturingsmodel voor de Belastingdienst, in: *Bestuurskunde*, 1999, nr. 4, pp. 145-155.

Kolthoff, E., *Ethics and New Public Management*, Boom, Den Haag, 2007.

Konisky, D.M. & C. Reenock, Case Selection in Public Management Research: Problems and Solutions, in: *Journal of Public Administration Research and Theory*, vol. 23, april 2013, nr. 2, pp. 361-395.

Koppenjan, J., *The New Public Governance in public service delivery*, Eleven, Den Haag, 2012.

Korsten, A.F.A. en J.Schutgens, *In de ban van beoordelingen*, www.arnokorsten.nl, 2012.

Korsten, A.F.A., A.F.M. Bertrand, P. de Jong en J.M.L.M. Soeters (red.), *Internationaal-vergelijkend onderzoek*, Vuga, Den Haag, 1995.

Korsten, A.F.A., Benchmarking, in: *Binnenlands Bestuur*, 7 juni 2002.

Korsten, A.F.A., P. de Jong en C.J.M. Breed, *Regeren met programma's – Interdepartementale kabinetsprogramma's van het kabinet-Balkenende IV: voortgang en samenwerking*, Boom Lemma, Den Haag, 2010.

Lammers, C.J., *Organisaties vergelijkenderwijs*, Het Spectrum, Utrecht, 1983.

Lammers, C.J., *Organiseren van bovenaf en van onderop*, Het Spectrum, Utrecht, 1993.

Laughlin, K., S.P. Osborne & E. Ferlie (eds.), *New Public Management*, Routledge, Londen, 2002.

Lavertu, S. & D.P. Moynihan, The Empirical Implications of Theoretical Models: A Description of the Method and an Application to the Study of Performance Management Implementation, in: *Journal of Public Administration Research and Theory*, vol. 23, april 2013, nr. 2, pp. 333-361.

Leeuw, F.L., *Gedragmechanismen achter overheidsinterventies en rechtsregels*, UM, Maastricht, 2008 (oratie).

Leeuw, F.L., Onbedoelde neveneffecten van outputsturing, controle en toezicht?, in: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, *Aansprekend burgerschap*, Den Haag, 2000, p. 149-171.

Leeuwen, A. van, A2 verbindt de groeiparels, in: *Elsevier*, 25 april 2015, pp. 76-80.

Linker, P.J., Verantwoording over prestaties, in: Bovens, M.A.P. en Th. Schillemans (red.), *Handboek publieke verantwoording*, Boom Lemma, Den Haag, 2009, pp. 55-79.

Luts, M., W. van Dooren & G. Bouckaert, *Internationale rangschikkingen gerangschikt- Een meta-analyse van de publieke sector*, Steunpunt, Leuven, 2008.

Meier, K.J. & L.J. O’Toole jr., Subjective Organizational Performance and Measurement Error: Common Source and Spurious Relationships Bias, in: *Journal of Public Administration Research and Theory*, vol. 23, april 2013, nr. 2, pp. 429-457.

Meier, K.J. & L.J. O’Toole jr., The Proverbs of New Public Management: Lessons from an Evidence-based Research Agenda, in: *The American Review of Public Administration*, vol. 39, jan. 2009, pp. 4-22.

Meijer, A.J., G.J. Brandsma en S. Grimmelikhuijsen, Transparantie als fictieve verantwoording, in: *Bestuurswetenschappen*, jrg. 64, 2010, nr. 4, pp. 8-28.

Minderman, G.D. (red.), *Governance in het onderwijs: een nieuwe balans?*, Sdu, Den Haag, 2007.

Mintzberg, H., *Managers not MBAs*, Berrett Koehler Publishers, San Francisco, 2004.

Mintzberg, H., Managing Government , Governing Management, in: *Harvard Business Review*, may-june 1996, pp. 75-83.

Moynihan, D.P., Advocacy and Learning: An Interactive-Dialogue Approach to Performance Information Use, in: Dooren, W. van, en S. van de Walle (eds.), *Performance Information in the Public Sector- How it is used*, Palgrave, Londen, 2008a, pp. 24-42.

Moynihan, D.P., *The Dynamics of Performance Management*, Georgetown University Press, Washington, 2008b.

Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV), *Naar een evenwichtiger kwaliteitsbeoordeling van sociologisch onderzoek*, Amsterdam, 2013.

Nelissen, N., P. de Goede en M. van Twist, *Oog voor openbaar bestuur – Een beknopte geschiedenis van de bestuurskunde*, Elsevier, Den Haag, 2004.

Nelissen, N.J.M. en P.J.M. de Goede, Benchmarking: vergelijken en verbeteren, in: *Bestuurskunde*, jrg. 8, 1999, nr. 2, pp. 54-70.

Noordegraaf, M., K. Geuijen en A. Meier (red.), *Handboek publiek management*, Boom Lemma, Den Haag, 2013.

Noordegraaf, M., Prestatiemanagement, in: Noordegraaf, M., K. Geuijen en A. Meijer (red.), *Handboek Publiek Management*, Boom Lemma, Den Haag, 2011, pp. 365-394.

Noordegraaf, M., *Professioneel bestuur*, Utrecht, 2008 (oratie)

Noordhoek, M., *Municipal Benchmarking – Organisational learning and network performance in the public sector*, Eburon, Delft, 2013.

Nutley, S.M., I. Walter & H.T.O. Davies, *Using Evidence - How Research Can Inform Public Services*, The Polity Press, Bristol, 2007.

NVAO, *Beoordelingskaders accreditatiestelsel hoger onderwijs*, Den Haag, 6 dec. 2010.

OECD, *Learning for Tomorrow’s World: First Results from PISA 2003*, OECD, Parijs, 2004.

OECD, *PISA 2006 Science Competencies for Tomorrow’s World*, OECD, Parijs, 2007.

Peeters, H. en G. Verschraegen, Government by numbers: risico’s verbonden aan de internationale benchmarking en ranking van pensioensystemen, in: *Beleid en Maatschappij*, jrg. 40, 2013, nr. 2, pp. 133-155.

Pen, M., De paradox van de rigide prestatie meting – Over de doorwerking van prestatie meting in de omgeving van de academische professional, in: *M&O*, jan./ febr. 2011, nr. 1, pp. 5-17.

Pen, M., *Prestatiemeting van wetenschappelijk onderzoek – Een empirische studie naar de doorwerking van universitaire prestatie meet systemen*, Boom Uitgevers, Den Haag, 2009.

Permentier, M., J. Kullberg en L. van Noije, *Werk aan de wijk - Een quasi-experimentele evaluatie van het krachtwijkenbeleid*, SCP, Den Haag, 2013.

Pestman, P., NPM-instrumenten in de praktijk – Van ideologisch debat naar praktische toepassing, in: *Bestuurskunde*, jrg. 16, 2007, nr. 3, pp. 104-114.

Pestman, P., NPM-instrumenten in de praktijk, in: *Bestuurskunde*, jrg. 16, 2007, nr. 3, pp. 104-114.

Pfeffer, J. & R.I. Sutton, *Hard Facts, Dangerous Half-truths & Total Nonsense*, Harvard Business School Press, Boston, 2006.

Plasterk, R., De gekte van streefcijfers, in: *De Volkskrant*, 24 okt. 2002.

Pollitt, Chr., S. van Thiel & V. Homburg (eds.), *New Public Management in Europe – Adaptation and Alternatives*, Palgrave, Londen, 2007.

Pommer, E. en E. Eggink, *Publieke dienstverlening in perspectief*, SCP, Den Haag, 2010.

Pommer, E. en I. Ooms, *Maten voor gemeenten 2011 – Een analyse van de prestaties van de lokale overheid*, SCP, Den Haag, 2011.

Pommer, E., I. Ooms, A. van der Torre en S. Jansen, *Maten voor gemeenten 2012 – Prestaties en uitgaven van de lokale overheid in de periode 2005-2010*, SCP, Den Haag, nov. 2012.

Ponds, R., C. van Woerkens en G. Marlet, *Atlas van kansen voor de grensregio's Zuid-Limburg, Tongeren, Luik en Aken*, Atlas voor gemeenten, Utrecht, 2012.

Poorthuis, A., A. van der Aa, e.a., *Ketens en netwerken – Een zoektocht naar samenhang*, Lemma, Utrecht, 2003.

Poppen, R.S. en F.N. Stokman, Heeft het wegen van wetenschappelijke publicaties zin?, in: *Mens en Maatschappij*, jrg. 67, 1992, nr. 2, pp. 140-153.

PricewaterhouseCoopers en Berenschot, *Benchmarkonderzoek thuiszorg biedt aanknopingspunten voor instellingen en overheid*, Utrecht, maart 1999.

PricewaterhouseCoopers, *Integratie van milieubeleid: degraderen of excelleren - Lessen uit een benchmark van externe integratie bij vijf grote gemeenten*, Utrecht, 2000.

Pwc, *Benchmark middelbaar beroepsonderwijs 2011*, Mbo Raad, Gouda, 2012.

Pwc, *Benchmark middelbaar beroepsonderwijs 2012- Bouwsteen studiesucces*, Mbo Raad, Gouda, 2013.

Raad voor het openbaar bestuur, *Presteren door leren*, Den Haag, 2002.

Rainey, H.G., R.W. Backoff & C.H. Levine, Comparing Public and Private Organizations, in: *Public Administration Review*, vol. 36, 1976, nr. 2, pp. 233-244.

Rainey, H.G., *Understanding and Managing Public Organizations*, Jossey-Bass, San Francisco, 2003.

Rekenkamer Amsterdam, *Meetbaarheid gemeten – Beoordeling jaarplan 2007*, Amsterdam, 2006. ,

Ridder, J. de, *Een goede raad voor toezicht*, Boom, Den Haag, 2004.

Schedler, K., Wie ontwikkelt sich die international Debatte um das New Public Management, in: Jann, W., M. Röber & H. Wollmann (Hrsg.), *Public Management – Grundlagen, Wirkungen, Kritik*, Edition Sigma, Berlin, 2006, pp. 95-109.

Schillemans, Th. en M. Bovens, Publieke verantwoording 2.0: sober maar scherp, in: Bovens, M.A.P. en Th. Schillemans (red.), *Handboek publieke verantwoording*, Boom Lemma, Den Haag, 2009, pp. 275-295.

Schillemans, Th., *Verantwoording in de schaduw van de macht*, Lemma, Utrecht, 2007.

Schillemans, Th., Visitaties als vorm van verantwoording, in: Bovens, M.A.P. en Th. Schillemans (red.), *Handboek publieke verantwoording*, Boom Lemma, Den Haag, 2009, pp. 161-181.

Senge, P., *De vijfde discipline*, Scriptum, Schiedam, 1992.

Serban, A. & J. Burke, Meeting the performance challenge - A nine-state comparative analysis, in: *Public Productivity and Management Review*, 1998, nr. 2, p. 157-176.

Shapiro, S., *Best practices zijn dom*, Het Spectrum, Utrecht, 2012.

Shillabeer, A. e.a. (eds.), *Evidence-Based Public Management*, M.E. Sharpe, Londen, 2011.

Simsek, S.G., De lerende organisatie, in: *Management in overheidsorganisaties*, Samsom, Alphen, april 1998, G2170.

Sluis, A. van, L. Cachet, L. de Jong, C. Nieuwenhuyzen en A. Ringeling, *Cijfers en stakeholders – Prestatiesturing en de gevolgen voor de maatschappelijke en politiek-bestuurlijke relaties van de politie*, Center for Local Democracy, EUR, Rotterdam, 2006.

Smith, P., Outcome-Related Performance Indicators and Organization Control in the Public Sector, in: *British Journal of Management*, vol. 4, 1993, nr. 2, pp. 135-151.

Smith, P.C., On the Unintended Consequences of Publishing Performance Data in the Public Sector, in: *International Journal of Public Administration*, 1995, nr. 2/3, pp. 277-310.

Smith, P.C., Quantitative Approaches towards Assessing Organizational Performance, in: Boyne, G.A., K.J. Meier, L.J. O'Toole jr & R.M. Walker (eds.), *Public Sector Performance – Perspectives on Measurement and Management*, Cambridge UP, Cambridge, 2006, pp. 75-92.

Snellen, I.Th.M., *Grondslagen van de bestuurskunde – Een essay over haar paradigma's*, Lemma, Den Haag, 2007.

Sociaal en Cultureel Planbureau, *Op weg met de Wmo - Evaluatie Wet maatschappelijke ondersteuning 2007-2009*, SCP, Den Haag, 2010.

Social and Cultural Planning Office of the Netherlands, *Public Sector Performance*, SCP, Den Haag, 2004.

Stokman, F.A.N., E.R. Missoorten en A.F. Stokman, Publicerende sociologen: de Top-50 in de periode 1988-1990, in: *Mens en Maatschappij*, jrg. 68, 1993, nr. 3, pp. 271-281.

Stokman, F.A.N., E.R. Missoorten en A.F. Stokman, Publicerende sociologen: de Top-50 in de periode 1991-1993, in: *Mens en Maatschappij*, jrg. 69, dec. 1994, nr. 4, pp. 420-436.

Stokman, F.A.N., C.E. Hoogeveen en C. Rellum, Publicerende sociologen: de Top-50 in de periode 1993-1995, in: *Mens en Maatschappij*, jrg. 71, 1996, nr. 4, pp. 343-354.

Stokman, F.A.N., P. Holtrop-Laning en C.E. Hoogeveen, Publicerende sociologen: de Top-50 in de periode 1994-1996, in: *Mens en Maatschappij*, jrg. 72, 1997, nr. 4, pp. 373-386.

Stokman, F.A.N., P. Holtrop-Laning en R. van Oosten, Publicerende sociologen: de Top-50 in de periode 1995-1997, in: *Mens en Maatschappij*, jrg. 74, 1999, nr. 2, pp. 180-192.

Sutcliffe, S. & J. Court, *Evidence-based policy-making: What it is? How does it work? What relevance for developing countries*, Overseas Development Institute, nov. 2005 (paper).

Swanborn, P.G., *Basisboek sociaal onderzoek*, Boom, Amsterdam, 1991.

Talbot, C., Performance Management, in: Ferlie, E, L.L. Lynn jr & C. Pollitt (eds.), *The Oxford Handbook of Public Management*, Oxford UP, Oxford, 2005, pp. 491-521.

Thiel, S. van, *Bestuurskundig onderzoek – Een methodologische inleiding*, Uitgeverij Coutinho, Bussum, 2007.

Thiel, S. van, en F.L. Leeuw, De prestatieparadox in de publieke sector, in: *Beleidswetenschap*, 2003, nr. 2, pp. 369-404.

Thiel, S. van, Lokale verzelfstandiging: trends, motieven en resultaten van verzelfstandiging door gemeenten, in: *Beleidswetenschap*, jrg. 16, 2002, nr. 1, pp. 3-32.

Thiel, S. van, Prestatiemeting in de publieke sector, in: *Overheidsmanagement*, jan. 2009, nr. 1, pp. 20-23.

Tonkens, E. en Tj. Swierstra, Meetlust: de wil tot meten, in: Swierstra, Tj. en E. Tonkens (red.), *De beste de baas?*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2008, pp. 119-149.

Tonkens, E., *Mondige burgers, getemde professionals*, NIZW, Utrecht, 2004.

Twist, M.J.W. van, M.C. den Boer, B.P.A. van Mill en I. Geut, *Beelden van bestuur*, Berenschot, Utrecht, Uitgeverij Lemma, Utrecht, 2002.

Verbrugge, A. en J. van Baardewijk (red.), *Waarom is de universiteit op aarde?*, Boom, Amsterdam, 2014.

Vollaard, B.A., *Performance indicators for police forces*, CPB Document nr. 31, Den Haag, 2003.

Vollaard, B.A., Prestatieprikkel door verantwoording, in: *ESB*, 25 juli 2003.

Vries, J. de, en M. van Dam, *Politiek-bestuurlijk management*, Samsom, Alphen a.d. Rijn, 1998.

Vries, M.S. de, *De ontmythologisering van het openbaar bestuur*, Nijmegen, 2005.

Vries, M.S. de, *Performance measurement and the search for best practices*, in: *International Review of Administrative Sciences*, vol. 76, 2010, nr. 2, pp. 313-330.

Vught, F.A. van, & D.F. Westerheijden, Multi-dimensional ranking: a new transparency tool for higher education and research: in: *Higher Education and Policy*, vol. 22, 2010, nr. 3, pp. 1- 25.

Vught, F.A. van, & F. Fiegele (eds.), *U-Multirank – Design and Testing the Feasibility of a Multidimensional Global University Ranking – Final Report*, CHERPS- Network, European Commission, Brussel, 2011.

Walle, S. Van de & R. van Delft, Publishing in Public Administration: Issues with defining, comparing and ranking the output of universities, in: *International Public Management Journal*, SSRN preprint, 2015.

Walle, S. van de, *Naar een vergelijkende bestuurskunde van de 27*, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2012.

Weggeman, M., *Leidinggeven aan professionals? Niet doen*, Scriptum, Schiedam, 2007.

Wesseling, H.W., *Van toen en nu*, Uitgeverij Prometheus, Amsterdam, 2014.

Wittebrood, K., De prestatieparadox van politie en justitie, in: SCP, *Averechtse effecten*, Den Haag, 2002, pp. 63-68.

WRR, *Bewijzen van goede dienstverlening*, WRR, Den Haag, 2004.

WRR, *Publieke zaken in de marktsamenleving*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2012.